Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...нэй 1921 оной ...н 21-һээ гарана. | № 239 (18562) | 1990 оной октябриин 17, среда | Сэн 3 мүн.

СССР-эй ПРЕЗИДЕНТДЭ НОБЕЛЕВСКО ШАН

«Иимэ сагта хэлэхэ үгэнүүдые олохонь хүшэр, би сэдьхэлээ хүдэлөөд байнаб»,— гэжэ Кремль соо Эб найрамдалай Нобелевско шан тэрээндэ олгоһон тухай совет болон гадаадын журналистнуудай асуудалнуудта харюусаха зуураа, СССР-эй Президент М. С. Горбачев хэлэбэ. Кремльдэ, СССР-эй Президентдэ ороходоо, Норвегиин Нобелевско шан олгодог комитедэй баталан абаһан шиидхэбэри тухай Норвегиин СССР-тэ байгаа элшэн сайд Дагфинн Стенсет мэдээсээ һэн.

«Энэ үйлэ хэрэг хэдээ минии габьяае бэшэ, харин хубилган шэнэдхэлгын хэрэгэй айхабтар ехэ удха шанарые тэмдэглэһэн ябадал гэжэ тоолоноб»,— гэжэ СССР-эй Президент онсолон зааба. «Иимэ шиидхэбэри баталан абахынь тула имагтал энэ баримта удха шанартай байгаа гүш» болоноб,— гээд тэрэ хэлэбэ. Хубилган шэнэдхэлгэе эхилжэ байлаа, энэмнай бүхы оронуудта айхабтар ехэ удха шанартай байха гэжэ бидэ мэдэдэг һэмди.

Декабриин 10-да шан барюулалгын ёһолдо Осло ошохо һанаатай байһан тухайгаа СССР-эй Президент журналистнуудта мэдээсэбэ.

(ТАСС).

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй сесси

...ай ССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сесси октябриин 16-да хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлэбэ.

...энэ зэндэ арадай депутат Д. Ч. БОРОСГОЕВ үгэ абажа, Буряадай республикын хойто районуудай арадай 15 депутадуудһаа бүридэһэн бүлэгэй баталхые дурадхаба. Верховно Соведэй ... арадай депутат И. С. Антонов түрүүтэй хойто районуудай арадай депутадуудай «Север» гэжэ бүлэгые бүрид...

...депутат С. Ф. РАССОХИН үгэ абажа, Буряадай телевидениин «Диалог» гэжэ нэрэтэй нэбтэрүүлгэ сессиин болоһон байдал тухай ... хэлэбэ.

...Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. БУЛДАЕВ ... Конституционно комиссиин хоёрдохи заседаниин ... арадай депутадуудта ... Тус заседание Б. Н. Ельцин хүтэлбэрилһэн байгаа.

...ССР-эй юстициин министр Ю. Б. ЦЫРЕНЖАПОВ ...районой арадай сүүдэй судьягаар Э. К. ШАГДЫ..., Кабанскын районой арадай сүүдэй судьягаар Б. П. ...ЫЕ баталхые сессидэ дурадхаба. Тэдэ хоёр арадай ...нэгэн дуугаар батлагдаа.

...зүбшэхэ зүйлдэ табигдаһан асуудал — республикын Верховно Соведэй арадай депутадуудай этикын ба бу...йдалай талаар комисси тухай Верховно Соведэй Түрүү... орлогшо Р. Б. ГАРМАЕВАЙ мэдээсэл шагнаад, комисс... түрүүлэгшээр арадай депутат Л. А. СМОЛИНАЕ баталха ...сесси шиидхэбэ.

Буряадай ССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ Л. П. ТАБАЛАЕВ Буряадай ССР-эй арадай депутадуудта һунгагшадай үгэһэн захяануудые бэелүүлгын тухай асуудалаар элидхэл хэбэ.

Тус элидхэл тушаа арадай депутадууд Е. Ж. ЩЕГОЛЕВА, А. Ф. ПОКАЦКИЙ, В. С. БОРИСОВ, Л. П. БУРКОВ, А. С. БОГОМОЛОВ, Н-Ц. Ч. ДАБАЕВ, А. Н. ПОЛЯНСКИЙ, Ю. К. ТОПСКИЙ, Н. М. КИРДЕЕВ, С. П. ГАВРИЛОВ болон бусад үгэ хэлэһэн байна. Сесси һунгагшадай захяанууд тухай асуудалые Верховно Соведэй удаадахи, гурбадахи сессидэ дэлгэрэнгы хаража үзэхэ шиидхэбэри абаба.

Республикын хойто зүгэй арадуудай социально-экономическа хүгжэлтэдэ һомологдоһон мүнгые хаяа ашаглаагүй тухай асуудалаар Буряадай ССР-эй арадай депутат М. И. РАГИМОВ элидхэл хэбэ. Тус асуудалаар арадай депутадууд Н. П. БЫКОВ, Ю. И. АЛЕКСЕЕВ, В. В. ЧУНАВЛЕВ, О. П. ХОМУТОВ, Д. Р. ГНЕУШЕВ, Д. Ц. БУДАЕВ, М. И. РАГИМОВ гэгшэдһээ бүридэһэн парламентска комисси байгуулба. Удаадахи сесси дээрэ комиссиин хүдэлмэриин дүнгүүд соносхогдохо юм.

Удаань арадай депутат Е. Ж. ЩЕГОЛЕВА үгэ абажа, Хойто-Байгалай районой эвенкнүүд болон бусад хүнүүдэй — бултадаа 70 хүнэй гар табилгатай бэшэг уншажа үгөө. Буряадай ССР-һээ Москвада ажаллахаар эльгээгдэһэн түлөөлэгшэ Н. И. Крючков тухай шүүмжэлһэн баримтанууд дурдагдаа.

Сесси удаань элдэб асуудалнуудые хаража үзэбэ.

Энээгээр республикын Верховно Соведэй хоёрдохи сесси хүдэлмэриеэ дүүргэбэ.

БҮХЫ ТАЛАҺААНЬ ХАРАГДАА

...публикымнай Верховно ...ай хоёрдохи сесси байг... октябриин 15-да хү...рээ үргэлжэлүүлээ гэжэ ...хэ һэмди.

...радай ССР-эй арадай де... Н. М. Белоколодов эгээл ...шээр үгэ абажа, Буряа...левидени сессиин хүдэл... муугаар харуулна, ми...һэн үгэнүүдэй зарим ...д абтажа, юушье ойл...ргагүй байгаа гэбэ. Гэ...уура Улаан-Үдэдэмнай ...оолоор хангалга муу гэ...гагшад гомдол оруулна ...рэ нэмэбэ.

...асуудалнуудаар Телевидени болон радио-дамжуулгын ...Буряадай гүрэнэй ко... хүдэлмэрилэгшэд, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй ...түрүүлэгшын нэгэдэхи ...о В. К. Аганов октябриин 16-да сессидэ элидхэхэ ... гэжэ арадай депутадууд ...ба.

...дай депутат Д. Т. Цы...ов сессиин хүдэлмэриие ...хын тула һунгагшадай ...нуудые яажа дүүргэхэ ту... республикын Госпланай, ...терствэнүүд болон албан ...нуудай хүтэлбэрилэгшэд... ...лсажа хөөрэлдэхэ бай... гэжэ хэлээ. Сессиин ...заседаниһаа урид тии...уулга эмхидхэхэбди гэ... арадай депутадые Республикын Верховно Соведэй Тү...ээ С. Н. Булдаев най.... Арадай депутат А. Я. ...хилэ шадархи районууд гэ...хаамал районууд гэ... ...олодогые буруушааһан, ... депутат А. С. Богомо... ...милициин болон медицин...ынай автомашинануудые ...хангалгые һайжаруул... ...хэлээ. Эдэ асуудал... ...сессиин анхаралда абта...

...удаань «Буряадай ССР-...дай депутадуудай статус ...тухай» Хуулиин проектые ...долоон хоногой пят... ...удэр зүбшэн хэлсэжэ ... дээрэһээ тус Хуулиин ...статья статьягаарнь ...үргэлжэлүүлээ.

...ийн проектын 35-дахи ...соо республика соогуу...шье транспортаар түл... бэригүйгөөр ябаха тухай, 36 үдэрэй амаралта үгэхэ тухай хэлэгдэһэн байгаа. Удаан саг соо энэ асуудалаар һанамжаяа мэдэлсэһэнэй удаа ниитын транспортаар ябаһанай түлөө мүнгэ түлэхэ, арадай депутадуудай амаралта тухай статус тухай Хуули соо бэшэхэгүй гэһэн шиидхэбэри абтаба.

Буряадай ССР-эй арадай депутадуудта һунгагшадай захяануудые дүүргэхэ үедөө министерствэнүүд, албан зургаанууд, партийна, совет, бусадшье зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө албан хойрог ябадал гаргадаг, юумэ хэжэ үгэдэггүй, тушаалтадта ямар хэмжээнүүд абтаха ёһотойб гэһэн асуудалаар олон һанамжатай байһаниинь элирбэ. Энэ асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадууд О. Б. Хомутов, А. Ф. Покацкий, В. Р. Соктоев, Д. Ц. Будаев, Ю. Ф. Ефремов, М. Н. Рагимов, А. П. Шапиро, Г. А. Дождикова, Н. М. Белоколодов, СССР-эй арадай депутат В. Е. Карепин болон бусад хабаадаһан байна.

Арадай депутат Э. Г. Сократова: «Нэгэ гэр заһабарилхын тула барилгын нэгэ начальнигта оло дахин хандаха, тэрээнтэй тоосолдохо бологдоо. Минии телефоноор хонходоходомни, «сүлөөгүй байнаб, минии үнэтэй сагаа тантай хөөрэлдэжэ һалгаха аргамни үгы» гэжэ хэлэһэн тухай сессидэ дуулгаба.

Удаан саг соо арсалдаатайгаар зүбшэн хэлсэһэнэй удаа иимэрхүү зантай «ноёдто» ехэ яла түлүүлхэ гэһэн шиидхэбэри баталан абтаба.

Арадай депутадууд Н. М. Белоколодов, М. Д. Ангархаев, Е. А. Авдеев үгэ хэлэхэдээ һунгагшадай дунда хүдэлмэри ябуулхын тула Буряадай ССР-эй арадай депутадуудта үгтэдэг мүнгые 100 түхэриг хүрэтэр нэмээхэ хэрэггүй гэжэ хэлээ. Гэбэшье арадай депутадуудай олоной дуугаар һара бүри 100 түхэриг түлэдэг болохо гэһэн шиидхэбэри баталан абтаба.

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов үгэ абажа, Буряадай ССР-эй соёлой министрээр Н. Ю. Мадуевые, худалдаа наймаанай министрээр М. Х. Харанутовые нэрлээд, эдэ кандидатурануудые баталхыень сессидэ дурадхаба. Министрнүүдэй тушаалда дэбжүүлэгдэгшэдтэ арадай депутадууд олон тоото асуудалнуудые табижа, тэдэнэй һанал бодолые, саашанхи зорилгонуудыень мэдэхэ гэжэ оролдоһон байна.

— Та, республикын худалдаа наймаанай министр байһан Г. К. Скрябиковтай сугтаа ажаллаһан байнат. Теэд тэрэнэй ажал ябуулгада ямар сэгнэлтэ үгэхэ байнат? — гэжэ арадай депутат А. Л. Гусев асууба.

— «Сюрприз» гэжэ кооперативта ехэ юумэ үгэжэ болохогүй. Энэтнэй буруу ябадал гээшэ гэхэдэмни, би министр байһан хойноо өөрөө мэдэхэб, кооперативуудые дэмжэхэ хэрэгтэй» гээд намда харюусаа һэн,— гэжэ М. Х. Харанутов хэлэбэ.

— Энээнһээ урид худалдаа наймаанай министрэй уялгануудые Марфин дүүргэжэ байгаа. Тэрэ хүн мүнөө юундэ дурдагданагүйб. Хоёрдохёор, худалдаа наймаанай министр байһан Г. К. Скрябиков сентябриин эсэс болотор министрэй салин хүлһэ абажа байгаа гэһэн зугаа тарадаг. Тэрээн тухай хэлэжэ үгыт,— гэжэ арадай депутат М. В. Михалев асууба.

Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов иигэжэ хэлэбэ: «Нүхэр Марфин гэнтын аюул усалда ороһон тула министрэй тушаал эзэлхэһээ арсаһан байна. Худалдаа наймаанай министр байһан Скрябиков тушаалһаа сүлөөлэгдэһөөр 3 һара тухай болоо».

Буряадай ССР-эй арадай депутат Е. Ж. Щеголева «республикын худалдаа наймаанай министрэй тушаалда «Нижнеангарсктрансстрой» УРС-ын начальник Т. М. Ведыевае томилхые сессидэ дурадханаб» гэбэ.

Арадай депутадуудай олоной дуугаар республикын худалдаа наймаанай министрээр М. Х. Харанутовые, соёлой министрээр Н. Ю. Мадуевые баталха гэһэн шиидхэбэри абтаба.

«Нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудай статус тухай» Хуулиин проектые Верховно Соведэй сагүргэлжын комиссиин заседанинууд дээрэ зүбшэн хэлсэһэнэй удаа сесси дээрэ баталхын тула тус Хуулиин проектые статья статьягаарнь хаража үзэбэ. Тус Хуулиин статьянуудые Верховно Соведэй сагүргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ Н. П. Быков тайлбарилжа үгөө. Энэ Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадажа, арадай депутадууд В. В. Устинов, О. Б. Хомутов, А. С. Богомолов, Э-Б. Цыдыпов, Р. Н. Иванов, С. В. Калмыков һанамжа дурадхалнуудаа хэлэбэ.

«Нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудай статус тухай» Хуулиие үндэһэ һуури болгон, баталан абаха гэжэ сесси шиидхэбэ.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **В. В. Саржан** «Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй тэрэнэй зургаануудай байгуулалжа тухай» Верховно Соведэй Президиумэй дурадхалые тайлбарилжа үгэбэ.

Тус асуудалаар арадай депутадууд С. П. Гаврилов, М. П. Олейников, А. Л. Гусев, О. Б Хомутов, Д. Ц. Будаев, Г. К. Языков, Д. Р. Гнеушев, И. Т Павлов, В. Р. Соктоев, Е. К. Ханхалаев, С. В. Калмыков болон бусад үгэ хэлэһэн байна.

Жэшээлхэдэ, Верховно Соведэй сагүргэлжын комиссинуудай хүдэлмэритэй зэргэлэн аб адли таһагууд бии болгодоно. Нэгэ эмхи зургааниһаа нүгөөдэ эмхи зургаанда кадрнууд орожол байна. Тиихэдэ кадрнуудые һургаха, хүмүүжүүлхэ хүдэлмэри ябуулагданагүй,— гэжэ арадай депутат С. В. Калмыков шүүмжэлбэ.

Республикын Верховно Соведэй хоёрдохи сесси бүхы талаһаань зүбшэн хэлсэһэнэй удаа Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй дурадхаһан байгуулалжые дэмжэхэ гэһэн шиидхэбэри баталан абаа.

С. ОЧИРОВ,
манай тусхай корр.

Коммунистнуудта, Советскэ Союзай эрхэтэдтэ

КПСС-эй ПРОГРАММЫН ПРОЕКТЫЕ БЭЛДЭХЭ КПСС-эй XXVIII СЪЕЗДЫН КОМИССИИН ХАНДАЛГА

Хүндэтэ нүхэд!

«Энэрхы, ёһото, демократическа социализм тээшэ» гэһэн Программна мэдүүлгэ Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд баталан абаа һэн. КПСС-эй шэнэ программын баталан абтатар коммунистнуудай, партийна организацинуудай болон партийна органуудай хүтэлбэри болгохо ёһотой суртал бодолгой-теоретическэ харза бодолнууд ба политическэ зорилгонууд тэрээн соо найруулагданхай. Съезд нэгэн доро комисси байгуулжа, КПСС-эй ерээдүйн программын проектые зохёожо, партида тэрэниие зүбшэн хэлсэхын тула 1991 оной түрүүшын хахадта тэрэниие толилхо гэжэ даалгаа бэлэй. Ниитэ партийна үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй һүүлдэ 1992 оной нэгэдэхи хахадһаа хойшо бэшэ болзорто партиин бүхэсоюзна конференци гү, али съезд дээрэ КПСС-эй шэнэ программа хаража үзэгдэхэ ёһотой.

Ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг зүйлнүүд болон социалис ёһо заншалнуудта үндэһэлһэн энэрхы шэнжэтэй, демократическа социализмда обществодо шэлжэн орохо гээшэ партиин гол зорилго гэжэ КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ тодорхойлогдоо һэн. Олон арбаад жэлнүүдтэ обществын хүгжэлтын эрхэ нүхэсэл болохо шиидхэхы хубилалтанууд орон соомнай болоно.

Манай партиин ерээдүйн программые зохёолгодо эдэбхитэйгээр, үнэн зүрхэнһөө хандахыень уряалжа, КПСС-эй программын проектые бэлдэхэ талаар КПСС-эй XXVIII съездын комисси Советскэ Союзай бүхы коммунистнуудта, эрхэтэдтэ хандана.

Хүдэлмэришэд болон таряашадые, эрдэмтэд ба инженернүүдые багшанар болон соёлой ажал ябуулагшадые, профсоюзай, залуушуулай эмхинүүдэй болон зохёохы ажалтанай холбоонуудай түлөөлэгшэдые хамтын хэрэгтэ хубитаяа оруулхаар бэлэн бүхы хүнүүдые хөөрэлдөөндэ хабаадахыень, харилсаа холбоо тогтоохыень уряалнабди. Орон соохи ба гадуурхи социалис шэглэлэй элдэб хүдэлөөнүүд болон эмхинүүдһээ, олониитын эмхинүүдһээ дурадхалнуудые комисси баяртайгаар хүлеэн абаха. КПСС-эй программые бэлдэхэ энэ шухала зорилгые шиидхэлгэдэ хэншье һанаа амар үлэхэгүй бэзэ гэжэ бидэ этигэнэбди, найданабди

Иимэ адресаар дурадхалнуудаа эльгээжэ болохо: **Москва, Старая площадь, дом 4 ЦК КПСС, Комиссия по подготовке проекта программы КПСС.**

КРЕМЛЬ СОО УУЛЗАЛГА БОЛОБО

СССР-эй Президент М. С. Горбачев союзна республикануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй һаяхан уулзаһан байгаа. Россиин Федерациин, Украинын Белоруссиин, Узбекистанай, Казахстанай, Азербайджанай, Молдовын, Киргизэй, Таджикистанай, Армениин, Туркмениин түлөөлэгшэд тэрээндэ хабаадаа һэн.

Орон дотор тохёолдоһон байдал тухай, обществын бүхы бүлэг хүнүүдые нэгэдүүлхэ, дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орохо замаар арадай ажахые тогтонижуулха шухала байһан тухай һанамжануудаа уулзалгын үедэ гүнзэгыгөөр хэлэн абалсаа. Бүхы республиканууд болон регионуудай ажал ябуулгые тааралдуулха, тохёолдоһон байдалые гуримшуулха, эд хэрэглэлгын дэлгүүр дээрэхи таарамжагүй үзэгдэлнүүдые зайсуулха, мүнгэнэй-финансова гуримые бэхижүүлхэ зорилгоор предприятинуудай хоорондохи ажахын талаар холбоо барисаае нарижуулан һайжаруулха шухала гэжэ онсолон тэмдэглэгдээ.

Арадай ажахые тогтонижуулха ба дэлгүүртэ шэлжэн орохо талаар программын проектые уулзалгада хабаадагшад зүбшэн хэлсээ. Дурадхагдаһан программын гол шэглэлые бүхы дээрэнь дэмжээд, хэдэн ехэ ажаглалтанууд болон дурадхалнуудые оруулһан байгаа.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. И. Лукьянов, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ И. С. Силаев, арадай депутадуудай Московско болон Ленинградска Соведүүдэй түрүүлэгшэнэр, экономическа реформын асуудалнууд дээрэ хүдэлдэг бүлэг эрдэмтэд уулзалгада хабаадаа һэн.

(ТАСС).

РСФСР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ

РСФСР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэхи хүдэлмэри комитедүүд болон комиссинуудта ябуулагдаһан байгаа. РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд ноябриин эсэстэ үнгэргэгдэхөөр хараалагдаа.

Гурбан һара соо хуулиин 40 гаран проектнүүдые хаража үзөө. Депутадуудай үзэмжэдэ тэдэ дамжуулагданхай гэжэ хүдөөгэй аграрна хүгжэлтын талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо В. С. Захаров хэлэнэ.

(ТАСС).

СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ СОЮЗАЙ ПРЕЗИДЕНТЫН УКАЗ

ГҮРЭНЭЙ ТҮҮХЭТЭЙ, ТЭРЭНЭЙ ҺҮЛДЭ ТЭМДЭГҮҮДТЭЙ ХОЛБООТОЙ ХҮШӨӨНҮҮДЫЕ ДОРОМЖОЛОН ҺАНДААЛГЫЕ БОЛЮУЛХА ТУХАЙ

Совет гүрэнэй үндэһэ һуурииие табигша В. И. Ленинэй, ниитын-политическэ бусад ажал ябуулагшадай хүшөөнүүдые, Октябриин революциин, граждан ба Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнуудай мемориалнуудые, Совет гүрэнэй түүхэтэй холбоотой бусад хүшөөнүүдые, Эсэгэ ороноо хамгаалхадаа ами наһаяа алдаһан сэрэгшэдэй хүүрнүүдые бузарлан доромжолхо, мүн тэрэшэлэн гүрэнэй һүлдэ тэмдэгүүд болохо СССР-эй Гүрэнэй гербые, тугые, ба гимные наада зугаа болгохо ушарнууд һүүлэй үедэ олошороо.

Ушар удхагүйгөөр хүшөөнүүдые һандаргаха иимэ үзэгдэлнүүдые үргэн олониитын буруушааха ябадалые дэмжэхэ зуураа, иимэрхүү ябуулганууд арадай ёһо заншалнуудта, Эсэгэороной түүхые хүндэлэлгэдэ, бүгэдэндэ мэдэрэгдэһэн заяг зэршамай нормонуудта тааранагүй, хүгжэлтэ түгэс общество ба хуули ёһото гүрэн соо иимэ ябадал гаргажа болохогүй гэжэ тоолохо зуураа, иигэжэ тогтоохомни:

1. Гүрэнэй түүхын хүшөөнүүдые, мүн тэрэшэлэн гүрэнэй һүлдэ тэмдэгүүдые хамгаалха тухай Хуулиие эбдэһэнэй түлөө уголовно, захиргаанай ба бусад харюусалга шангадхаха шухала.

Зохихо хуулиин документнүүдтэ шухала хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулхыень СССР-эй Верховно Соведтэ ба гүрэнэй засагай дээдын зургаануудта дурадхаха.

2. Хаанта засагтай ажалшадай тэмсэлдэ, Октябриин революциин, граждан ба Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнуудай үйлэ хэрэгүүдтэ, гүрэнэй ба ниитын ажал ябуулагшадта зорюулагдаһан хүшөөнүүдые, мемориалнууд болон бусад бүтээлнүүдые, мүн тэрэшэлэн Эсэгэ ороноо хамгаалха үедөө ами наһаяа алдаһан сэрэгшэдэй ба бусад эрхэтэдэй хүүрнүүдые бүрин бүтэн байлгые хамгаалха талаар гүрэнэй засагай ба хүтэлбэриин зургаанууд нэмэлтэ хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

3. Мемориальна барилгануудые задалха, ондоо тээшэнь абаашаха гү, али хубилгаха тухай республиканска болон нютагай зургаануудай шиидхэбэринүүдые болюулха. Саашадаа заагдаһан зургаанууд иимэрхүү шиидхэбэринүүдые абаха ёһогүй.

4. Ушар удхагүйгөөр хүшөөнүүдые һандаргаха ябадал болюулха, гүрэнэй түүхэтэй холбоотой хүшөөнүүдые бузарлан доромжолгодо, мүн тэрэшэлэн тэрэнэй һүлдэ тэмдэгүүдые баһамжалгада, мүн тус Указые болон «Түүхын ба соёлой хүшөөнүүдые хамгаалха ба хэрэглэхэ тухай» 1976 оной октябриин 29-нэй СССР-эй Хуулиие хазагайруулһан али болохо ябуулгануудта зэмэтэй хүнүүдые хууляар тогтоогдоһон уголовно, захиргаанай ба зөөриин харюусалгада хабаадуулха талаар ССР Союзай Прокуратура, СССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерство ба СССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе сахиха комитет эрид шууд хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй.

5. Хэблэлдэ толилогдоһон сагһаа хойшо тус Указые хүсэндэнь оруулха.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президент М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль, 1990 оной октябриин 13.

Ветерануудай Бүхэсоюзна соведэй МЭДҮҮЛГЭ

В. И. Ленинэй хүшөөнүүдые удха ушаргүйгөөр һандаргадаг, тэдээн тушаа хуули буса ябуулганууд хэгдэдэг болоһон дээрэһээ аха үеын олон түмэн совет хүнүүдэй дура хүсэл элирхэйлэн, дайнай, ажалай ба Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудай Бүхэсоюзна совет Мэдүүлгэтэйгээр хандаба. Тобшолон хэлэбэл, тэрээн сооно иигэжэ хэлэгдэнэ.

Тбилиси, Тернополь, Червоноград хотонуудта, мүн Латвиин, Литвагай, Молдовын ба ороной бусад зарим регионуудай һуурин тосхонуудта В. И. Ленинэй хүшөөнүүдые задалха баримтанууд хэдээ Соведүүдтэ ба социализмда харша шэнжэтэй яажашье сагааруулагдахагүй харата ябуулганууд болоно гэжэ дайнай, ажалай ба Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветеранууд тоолоно. Энэнь хэдээ Эсэгэ ороной түүхын ба соёлой үнэтэ шухаг зүйлнүүдые гансашье доромжолһон ябадал бэшэ, харин совет ниитын байгуулалтын, манай гүрэнэй эшэ үндэһэндэ хэгдэһэн сохилто, мүнөө байгаа политическэ байгуулалтые һандаргаха талаар бодото ябуулга мүн болоно.

Хууляар хоригдоһон гэмтэ ябуулганууд хэгдэнэ, Хуулиин зургаануудаар тэдэнэр зогсоогдохо зэргэтэй аад, тиимэ юумэн хэгдэнэгүй шахуу. Хуули шангаар сахиха, хубилган шэнэдхэлгэдэ харша хүсэнүүдтэ буулта хэхэгүй гээд бүхы шатын засагаархидта бидэ эрилтэ табинабди. Хуулиин үмэнэ бүхы хүнүүд адли. Хуулинуудые болон Конституциие тоодоггүй газарта юугээршье хизаарлагдадаггүй засаг бии болодог гэхэ гү, али обществын эрхэтэдэй дунда эмхи гуримгүй байдал тогтодог гээд тэндэ хэлэгдэнэ.

Хуули буса, Конституцида харша али бүхы ябуулганууд та эрид шууд сохилто үгэхые үнэн сэхэ бүхы хүнүүдые уряалһан уряа Мэдүүлгэ соо бии.

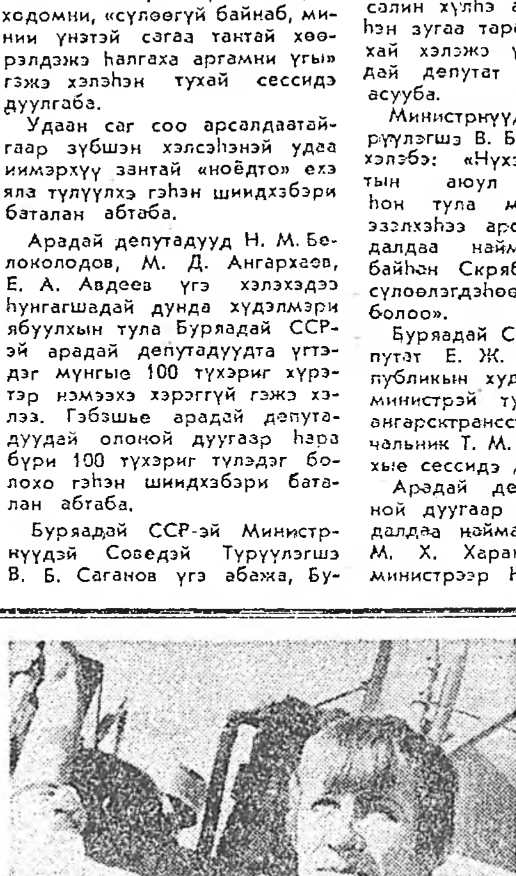
Дайнай, ажалай ба Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудай Бүхэсоюзна совет.

...РХЭШЭЭЛҺЭЭ ...НХАРИНГҮЙ

— Николай Иванович, ургаса ...ялга хэр ябажа байнаб?

— Байгша ондо ургаса хү... ...хүндэ хүшэрөөр ябана. ...гэхэдэ, бороогой ... шабар шабха, комбай... ургашаа ёһоор ябанагүй, ...гектар ургасатайбди. Һүү ...мэдээгээр 3028 гектарай ...хуряагдаад байна. Гек... 18 центнер орооһон аб... Зарим газарта ургасань ...ехэ. Харин бүхыдөө ... центнер ороохо абаха ...дибди,— гээд Байгалай ...директор Н. И. Ш... ...лэбэ.

...туршалтатай комбайнернууд ...ай Дорохов, Николай ...ников, Александр Чег..., Тимур Меликидзе гэг... онсо шалгарна. Тэдэнэр ...найнгаа даабари холс ... дүүргэдэг зантай. Ком... Николай Ефимович До... «Дон-1500» түхэлэй ком... 12 500 центнер таряа ..., ганса ажахы соогоо ..., харин район соо түрүү... Харин нёдондоной районой ... байһан Николай ...ников 8650 центнер ху...

Эндэхи таряанай тоог дээрэ асарагдаһан орооһон дары сэбэрлэгдэнэ, хатаагдана. КЗС-10 түхэлэй агрегат үдэр һүнигүй хүдэлжэ, орооһоной хүрэнгэ сэбэрлэнэ, хатаана. 1-дэхи халаанда механик Алексей Никонов, нүгөө халаанда Владимир Москвитин хүдэлнэ. Тээ сеанахана АВМ-0,65 агрегат фуражна ороохо хатаагаад, жэжэ болгоно. Хоёр халаанда механигууд Иван Карпов, Олег Филонов гэгшэд ээлжэлээд хүдэлнэ.

— Тоог дээрэ гол түлэб ...нисэ, обёос, ешмээн, горох 4.500 центнер ороһон буугаа. Эндэ гурбан ОВП-20, хоёр ЗП түхэлэй агрегадууд һайнаар хүдэлнэ,— гээд тоогой складые даагша Октябрина Цыреновна Алсагаева манда хөөрөө бэлэй.

Ургаса хуряалга дээрэ ажахын жолоошод Виктор Вяткин, Николай Иванов, Александр Карпов гэгшэд полиһоо таряанай тоог хүрэтэр ороохо шэрэхэдээ, үдэртөө онсо шалгарна. Тэдэнэр халаанайнгаа даабари 120 процентээр дүүргэнэ.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Ажахын түрүү комбайнер Николай Дорохов; 2. Жолоошон Виктор Вяткин. 3. ОПХ-гай тоог дээрэ хүлгеэтэй.

Авторай фотонууд.

Кабанскын район.

СОНОСХОЛ

Улаан-Үдэ хотын буряад лекториин ээлжээтэ хэшээл КПСС-эй рескомой ниитын-политическэ түбэй Ехэ зал соо октябриин 18-да үдэшын 18 час 30 минутада болохо гэжэ «Буряад үнэн» газетын редакци болон «Знание» бүлгэмэй республиканска правлени мэдээсэнэ.

«СССР-эй уласхоорондын байдал тухай» лекци Буряадай багшанарай институдай доцент, философиин эрдэмэй кандидат Дондоп Доржиевич ОЧИРОВ уншаха юм.

Буряад хэлээр һонирходог бүхы хүнүүдые тус лекцидэ уринабди.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

ЭМХИДХЭЛЫНЬ ҺАЙН

— Манай совхозой Доодо-Хурамхаанай һаалиин фермын дэргэдэ байгуулагдаһан партийна бүлэг һүүлэй үедэ яһала эдэбхитэйгээр хүдэлжэ байна. Тэндэхи коммунистнууд нэрэеэ бузарлахагүйе, заабол дээрэ үргэн ябахаяа оролдоно. Тиишээ ошожо, тэдэнэй ажэлтай танилсаарайт. Һонирхомоор юумэн биил байха,— гэжэ совхозой парткомой секретарь Цырен Бубушкеевич Гармаев хэлэбэ.

Доодо-Хурамхаандахи фермэ хүрэжэ ерэһээр тэндэхи үнинэй хүдэлмэрилэгшэ, ажалай ветеран Батор Балбарович Раднаевтай уулзабабди.

— Малнай бэлшээридэ гараад байна. Һаянай районой түб һууринай мал эндэһээ холо бэшэ хорёолоотой байһан һүринүүдтэмнай ороод һалахаяа болёо. Хэншьеб даа хаалтынь нэгэ үе унагаажархёо. Үбһэшэдэйнь бригадирта мэдүүлыт — гээд Батор Балбарович парткомой секретарьта хандаба.— Хура бороодо оронгүй, ехэл һайханаар абтаһан хайран үбһэн һалахань. Бидэ малшад ошожо, сомоонуудта ороод байһан малыень туужа гаргажа, унаһан хорёоень бодхоогоо бэлэйбди. Һайн бахананууды хээгүйдэ байхагүй — гээд тэрэ үргэлжэлүүлбэ.

Бидэнэй иигэжэ хөөрэлдэһөөр байтар хажуудамнай олон хүн сугларба. Малай үбэлэй байрануудые дулаалха, тараалан дээрэһээ үнеэдтэ гэжэ асарагдаһан тэжээлэй хартаабха малда эдюулхэ, һү тушаан абаха байрыень ариг сэбэрэй талаар таарамжатай болгохо гэхэ мэтын асуудалнуудаар хөөрэлдөөн болобо.

— Миниитнай туғалнуудай дунда томо болоһон эрэ туғалнууд олон, тэдэниием хэзээ шахан таргалуулгын гүүртэдэ абаашаха юм бэ?— гэжэ, Светлана Булгатова парткомой секретарь Гармаевта хандаба.— Бригадиртаашье һая дуулгаа һэм. Хэмжээ абахабди гээ бэлэй. Теэд сагнай ябажал байна. Хүйтэншье боложо эхилбэ — гээд тэрэ нэмэбэ.

Фермын эрхим туғалшадай тоодо Светлана Булгатова, наһатайшаг боложо ябаһан Лидия Балдановна Аюшеева гэгшэд ороно. Эдэнэй харууһалжа байһан туғалнуудынь тобир тарганууд. Зунай һарануудта Тоопхын бэлшээриин тунга ногоондо адуулагдажа, туғалнуудайнь толгой бүриин шэгнүүр сүүдхын туршада 800—850 граммаар нэмэһэн байха юм. Энэнь хараалһанһаа 150 гаран граммаар ехэ болоно. Эдэ нүхэднай олон жэлэй туршада туғалшанаар хүдэлжэ олоһон дүй дүршэлөө шадабаритайгаар хэрэглэхые оролдоно.

Энэ фермэдэ долоон коммунист хүдэлнэ. Тэдэнэр бултадаа эдэбхитэй, хүдэлмэридөө харюусалгатайгаар хандадаг зон. Абаһан уялгануудаа, бэелүүлхэ зорилгонуудаа нэтэрүүгээр дүүргэхые оролдодог. Фермын бригадираар Галина Бубеевна Бадмаева томилогдонхой. Урданьтэрэ һаалишанаар ажалладаг байһан. Үйлэдбэриһөө таһалгаряагүйгөөр һуража, дээдэ һургуули дүүргээд, зоотехнигэй мэргэжэлтэй болонхой. Хүдэлмэридөө эрилтэ ехэтэйгээр хандадаг, зондо хүндэтэй, бүтээсэ һайнтай, хэлэһэн үгэдөө заабол хүрэдэг хүн. Нэгэ үгөөр хэлэхэ болоо һаа, хубилган шэнэдхэлгын үе сагай эрилтэнүүдтэ хүрэмөөр үйлэдбэриингээ хэрэгүүдые эрхилэн ябуулдаг коммунист гэхэдэ алдуугүй.

Эндэхи үнинэй коммунистнуудай тоодо Татьяна Хубуденовна Цындескина ороно. Тэрэ 1957 ондо Хурамхаанай дунда һургуули дүүргээ бэлэй. Комсомолой путевкоор түрэл ажахыдаа үлэжэ, ажалайнгаа намтар эхилээ юм. Эдэ олон жэлнүүдэй хугасаа соо туғалшанаар, үхэршэнеэр, һаалишанааршье хүдэлхэ сагууд дайралдаа.

Тээмэндэ үнгэргэгдэһэн районой XXIII партконференцидэ хэгдэһэн партиин райкомой тоосоото элидхэл соо коммунист Татьяна Хубуденовна Цындескина тухай ехэл хэни халуун үгэнүүд хэлэгдэжэ, үнэн сэхэ, бодото үндэр үзэл бодолтой, урагшаа һанаатай хүн гээд хэлэгдэһэн байгаа юм.

— Хубилган шэнэдхэлгын харюусалгатай үе сагта партиин гэшүүнэй нэрэ хүндые унагаажа, партиин зэргэнүүдһээ хулжажа гараһан хүнүүд хадаа сугтаа хүдэлжэ ябагшадтаашье, дүтэ нүхэдтөөшье этигэл найдалгүй боложо, байлдаанай газарһаа зугадаһантай адлишуу бэшэ гү?— гээд асуугаа һэн.

Фермын дэргэдэ байгуулагдаһан партийна бүлэгэй гэшүүд коллективэйнгээ бүтээсэтэ ажалда хубитаяа бага бэшээр оруулна. Тэдэнэй оролдолгоор зооветеринарна хүдэлмэри һайжаруулгада тусхай анхарал хандуулагдана. Һүүлэй үедэ эндэ малай үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Харюусалгатай энэ хэрэгые коммунист, бригадын тоо бүридхэгшэ, техник үрэжүүлэгшээр хүдэлдэг Валентина Цыбикдоржиевна Бадмаева хэдэг. Энэ нүхэрнай мал ажал дээрэ удаан саг соо хүдэлжэ, баян дүй дүршэлтэй болонхой. Ажалһаа таһалгаряагүй һуража, зоотехнигэй мэргэжэлтэй болоһон юм гээд сугтаа хүдэлдэг нүхэдынь магтаа һэн.

Доодо-Хурамхаанай фермэ дээрэ 300 шахуу эбэртэ бодо мал харууһалагдана. Тэдэнэйнь 160-ниинь түрүүшынхиеэ туғаллаһан гунжад. Бусадынь ерэхэ жэлэй эхиндэ туғаллаха юм. Мүнөө 130-ниинь һаагдана. Үдэрэй туршада түрүүшынхиеэ түллэһэн үнеэн бүриһөө 7—8 килограмм һүн абтана.

Фермын бэрхэ һаалишан Галина Чимитдоржиевна Ексоева октябриин нэгэнэй байдалаар даажа абаһан үнеэн бүриһөө 2000 гаран килограмм һү һаагаад байна. Тиихэдэ Гажидма Шойнхоровна Гатапова, Марина Балдановна Аюшеева гэгшэд мүн хоёр мянгатанай тоодо орохоёо дүтэлжэ ябана бэлэй.

Фермын һаалишад түрүүшынхиеэ туғаллаһан үнеэн бүриһөө 2200 килограммһаа бага бэшэ һү һааха гэһэн зорилго урдаа табинхай. Тэдэнэй һанаһан бодолоо бэелүүлхэ, хүсэлдүүлхэ хэрэгтэ тэндэхи коммунистнууд хубитаяа бодотоор оруулна.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

Хурамхаанай район.

УРДЫНГАА ЗОРИЛГО ОРХИНГҮЙ...

Нёдондо Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой тэжээл бэлэдхэгшэд хараалагдаһан түсэбөө сүм дүүргээ бэлэй. Энээнһээ уламжалан, ажахын малшад үбэлжэлгэеэ урагшатайгаар үнгэргөө һэн.

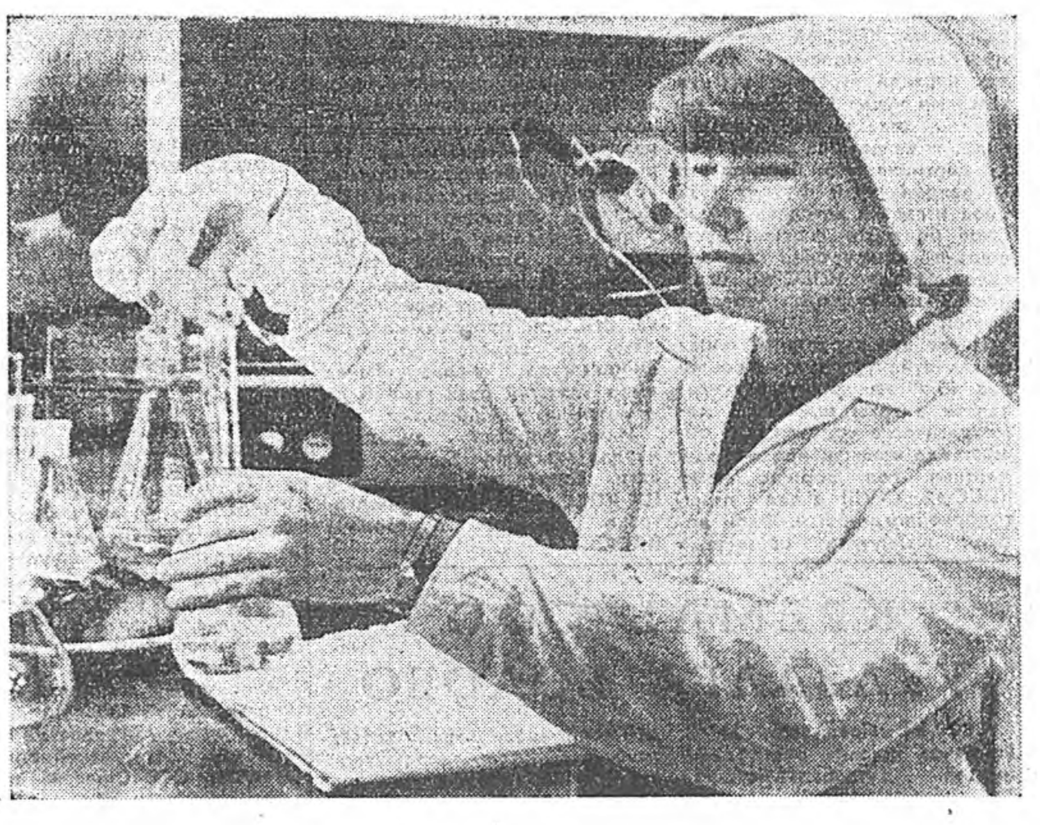
— Ургаса ургуулагшадайнгаа һайнаар ажаллаһанай ашаар амжалта түйлөөбди. Үнэн дээрээ үбэлэй үедэ малдаа үгэхэ элбэг тэжээлтэй байхадаал, бидэ һү, мяха ехээр үйлэдбэрилхэ аргатай байна гэзшэбди, — гэжэ эндэхи зоотехник Сергей Шарапович Очиров хөөрэнэ.

Байгша ондо Загастайн ургаса ургуулагшад малай тэжээл ехээр бэлэдхэхэ талаар горитой хүдэлмэри ябуулаа.

Ниитынгээ адууһа малда бардам хүрэхөөр үбһэ, сенаж, ногооной гурил бэлэдхэжэ абаха зорилготойгоор Талын полидо тэжээлэй ургамалнуудай холисо тараа һэн. Тиин ургасань хэзээ хэзээнэйхиһээ һайнаар ургаһан байба. Тобшолбол, эндэһээ гектарай 150 центнер ногоон эшэ набша абтаа. Нарын сэсэг, донник, рапс, обёос холижо тариһан энэ полиингоо ургасаар сенаж дараһан байна. Тэжээл бэлэдхэлгын үедэ комбайнернууд Федор Петров, Федор Думнов, Сергей Ойдопов, автомашинын жолоошод Даба Балтуев, Бадма Цырендоржиев, Булат Бальжинов гэгшэд бүтээсэтэйгээр ажаллаа.

Шэмэтэй тэжээл бэлэдхэгшэдэй энэ бригада бүхыдөө 30 механизатор, жолоошодһоо бүридэнхэй. Тиимэһээ траншей бүхэнөө тон богони болзорто дүүргэжэ хүшадаг байгаа юм. Мүнөө агроном Намжил Мардваевай хүтэлбэрилдэг түс коллектив Ягодныи һаалиин фермэдэ 2300 тонно, Булагай фермэдэ —850 тонно, мүн Озерный, Тохойн, Арбузовай фермэнүүдтэхи траншейнүүдые һайн шанартай сенажаар дүүргэээ юм.

Р. БАЛДАНОВ.
Сэлэнгын район.

ҺУРГАН ХҮМҮҮЖҮҮЛЭГШЭ

Улаан-Үдын зургаадахи хилээмэнэй заводой гаргаһан продукциие хотын олон хүн һайн мэдэхэ байха. Түс заводой продукциин шанарые һайжаруулгада лабораторие даагша Н. Г. Бахмудай оруулжа байдаг хубита ехэ юм. Энэ нүхэрнай даажа байһан ажалдаа һайнаар хандадаг, өөрынгөө мэргэжэлдэ залуушуулые һургажа, продукциин шанарые зүбөөр шалгаха хэрэгтэнь туһа хүргэдэг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н. Г. БАХМУТ ажалдаа.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ҮСӨӨН ХҮНТЭЙГӨӨР

Ажахын тоосооной гуримда орохын урда тээ Хяагтын пивэ гаргадаг заводой хүтэлбэрилэгшэд коллективтэеэ зүбшэжэ, экономическа байдалаа һайжаруулха, хүдэлмэришэдэй салин хүлһэ дээшэлүүлхэ тухай хөөрэлдэһэн байна. Энэ хөөрэлдөөн аша туһатай байгаа. Юуб гэхэдэ, хүдэлмэришэд сэнтэй олон дурадхалнуудые оруулһан байгаа ха юм. Жэшээлхэдэ, хоорондоо харилсаата хэдэн мэргэжэл шудалжа, үсөөн хүнэй хабаадалгатайгаар ехэ хүдэлмэри хэхэ дурадхал тэдэнэр оруулаа һэн. Тиин энэ дурадхалаа хүдэлмэришэд бэелүүлжэ эхилээ.

Пивэ шүүдэг цехтэ анхан хэдэн хүн ажалладаг байһан юм. Түс заводто үнинэй хүдэлжэ байһан Николай Федорович ба Галина Константиновна Сорокинтон мүнөө эндэ хоюулаа ажалладаг болоо. Энэ цехэй ажалай эмхидхэл һайжаруулагдаа, бүхы юумэн эмхи гуримтай болгогдоо бшуу.

— Хэхэ ажалнай ехэ болоо, гэбэшье тэрээнэйнгээ зэргээр салин хүлһэ абанабди. Олон жэлдэ заводто хүдэлжэ, хэдэн мэргэжэлтэй болоһон хадаа элдэб хүдэлмэри саг соонь хэжэ үрдинэбди. Тиигэжэ бусад цехүүдые һаатуулхагүй гэжэ оролдонобди,— гэжэ Г. К. Сорокина хэлэнэ.

Е. СУРМАЧ.

Ага, Онон нютагуудаар

ГУРИМГҮЙ БАЙДАЛАЙ ХОЙШОЛОН

Хүдөөгэй ажалшад, малшад оршон тойронхи байгаалитаяа нягта холбоотой, тэрээнһээ дулдыданги байдаг гээшэ ааб даа. Тиимэһээ, иимэ эрхэ нүхэсэлдэ ажалаа зүбөөр эмхидхэдэг, тэрээндээ эзэн ёһоор хандадаг хүнүүд бүхы юумэнэй урда орожо, амжалтын баяр амсадаг. «Шаргала зун бэлдэ» гэһэн арадай сэсэн мэргэн үгэдэ түшэглэн ажаллагшад түрүүшүүлэй зэргэдэ хододоо дабшадаг байха юм.

Зүгөөр манай һүдэнтын колхозой малшадай мүнөөдэрэй байдалынь эдэ бүхы эрилтэнүүдтэ яашье хүрэнэгүй гэхэдэ, алдуу болохогүй. Жэшээ болгон, өөрынгөө мүнөө үеын байдал тухай хөөрэхэмни. Октябрь һарын тэнгээр манайхин зуһаланһаа намаржаандаа үшөө буугаагүй байгаабди. Гол шалтаганиинь гэхэдэ, манай намаржаанай буусые тойроод үргэлжэ тараалан юм. Теэд ажахымнай энэ баялиг һая болотор хуряагдаагүй байгаа бшуу.

Мүн лэ энэ һарын эхээр манай даадаг отарын хурьгад эхэһээ үшөө һалгаагдаагүй байгаа юм. Ондоогоор хэлэхэдэ, манай харууһалжа байһан хонид хүсэд һайнаар хүсэ шадал оронгүй үбэлжэлгэдэ орохонь гээшэ. Харин иимэ малай шэмэрүүн хүйтэн үбэлые ядамаггүй дабахань бэрхэтэйл хаш. Тиинһээ тиитэрээ хүсэд һайн сабшалангүй, өөһэдын техникэгүй байһан дээрэһээ бидэ өөһэдынгөө хүсөөр үбһэ бэлэдхэжэ шадахагүйбди. Колхозһоол үбһэ худалдан абажа, малаа тэжээхэ ушартай болобобди. Харин Монгол орондо, мүн манай областиин зүүн-урдахи районуудай нуга сабшалан дээрэ бэлэдхэгдэһэн үбһэнэй нилээд үнэтэй болохонь элитэ.

Хонидхай гансал хожом болотор хурьгадтаяа суг ябаһандаа һайнаар хүсэлжэ шадаагүй бэшэ. Ушарынь гэхэдэ, зуһаланаймнай бэлшээри тон бага юм. Хаяа хадхаад лэ хонишод буусаяа түхеэрһэн гэхэдэ, алдуу болохогүй. Хажуугаарнь колхозой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хонишодой байдал һуудалаар саг соонь һонирходоггүй. Буусадань ябаашье хадаа, тэрээнэй үндэһөөр бодото туһаламжа үзүүлдэггүй байха юм.

Бидэ Намсалма һамгантаяа ерэхэ үбэлые яажа дабахаяа һайн мэдэнэгүйбди. Үбэлжөөнэй байрын гэр муу, шалань үмхироод, унажа байнхай. Маанадтаа адли бууса, байдал муутай малшад һүдэнтын колхоз соо нилээд олон юм. Үбэлжөөндөө худаггүй байһан тула, бүхэли үбэлдөө булагай тошо халяажа, малаа уһалдаг байнабди.

Би гэр бүлэтэеэ дүн хамта 6-хи жэлээ мал харууһалнаб. Энэ сагай хугасаа соо мал ажалай дүй дүршэлтэй болонхойб. Ядахын сагта малай абари зан мэдэхэ болоһон хүн ааб ааб. Энэ үе соо элдэб юумэнтэй ушаралдаа ааб даа. Зүгөөр, хэдынэйшье сагта хэрэг ажалдаа хананхатай хандажа, һайн үрэ дүн түйлахые эрмэлзээб. Энэ жэлдэ түрүүшынхиеэ түрэхэ эхэ хонидые харууһалжа, зуун эхэ хонин бүриһөө дунда зэргээр далан табан хурьгадые абаһан байнабди. Толгой бүриһөөнь 3,2 килограмм нооһон хайшалагдаа. Сэбэр нооһоной гарасань 54 процентдэ хүргэгдөө. Сэхыень хэлэхэдэ, энэмнай тиимэ һайн дүнгүүд бэшэ гээшэ ааб даа. Хэрбээ дээрэ дурсагдагша дутагдалнуудай мэтиие саг үргэлжэ үдэшэлсоогүй һаань, үрэ дүнгүүднай мүнөөнэйхиһөө дээшэ байха һэн. Гуримшуулагдаһан дэлгүүрэй экономикодо орожо байһан үе сагта ашаг олзотой байхын тула, бии байһан Дэлгүүрэй экономикодо усадхаха хэмжээнүүдые дары түргэн абаха болонобди. Теэд колхозой хүтэлбэрилэгшэдэй манда нюураараа хандаагүйдэ энэ хүсэлнай бэелүүлэгдэхэгүй байна бшуу.

Р. ЦЫРЕНЖАПОВ,
Агын районой һүдэнтын колхозой ахалагша хонишон.

Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэнэбди

ХАМТЫН АЖАХЫЕ ҮЛӨӨХЭ

«Буряадай ССР-тэхи Таряашадай ажахы тухай» Хуулиин проект уншагдаба. Эндэ баярлахаар юумэн хомор. Аба абаһаар асуудал: таряашанай ажахы гээшэмнай юун бэ? Хайшан гээд бии болохо ушартайб?

Колхозые хамтын ажахы гэнэбди. Колхознигуудай, совхозой хүдэлмэришэдэй хубиин ажахы гэжэ бии ааб даа. Һүүлэй үедэ фермернүүд тухай хөөрэлдөөн гарадаг болонхой. Теэд таряашанай ажахы?! Уридшалан багсаахада, энэмнай урданай үмсын ажахы болоно. Мүнөө иигэжэ таряашанай ажахы гэжэ «нэоугдэжэ» нэрлэгдэнэ. Колхоз болон совхозуудай газар, бусад зөөри хубаажа, худалдажа абаһанай ашаар таряашанай, зүбөөр хэлэхэдэ, үмсын ажахы бии болохо ушартай хаш.

Түс проект соо үшөө олон юумэн өөрынгөө нэрээр нэрлэгдэнэгүй. Жэшээнь, урданьхүндэ хүдэлдэг хүн «хүлһэншэн» гэгдэдэг байгаа. Тэрэ мүнөө ондоогоор, «ажалай хэлсээгээр хүдэлдэг хүн» гэжэ нэрлэгдэнэ.

Статья 1. 2. «Ажахы хамта эрхилдэг үбгэ һамган, үхибүүд, эхэ эсэгэнэр, түрэлхид болон бусад хүнүүд таряашанай ажахын гэшүүд гэжэ тоологдодог. Ажалай хэлсээгээр тэндэ хүдэлдэг хүнүүд, тэрэ тоодо түрэлхид, таряашанай ажахын гэшүүд байха ёһогүй».

Проект соо колхозой газар «үмсэдэ худалдагдана» гэжэ сэхэ хэлэгдэнэгүй. Зургаадахи статьягай 3-дахи пункт соо колхозой, совхозой газарһаа участогууд таһалагдажа «үгтэдэг юм» гэжэ бэшэгдэнэ. Долоодохи статьягай 1-дэхи пункт соо газарай үнэ сэн тухай хэлэгдэнэ. Тиимэ тула үмсэдэ колхозой газар мйин үгтэхэ бэшэ, харин худалдагдаха ушартай ха гэжэ таахаар болоно. Энээнэй зүб байһые «Буряадай ССР-эй газарай Кодексын» проектын 42-дохи статья гэршэлнэ. Тэндэ «газар үмсэдөө худалдан абагшад» тухай сэхэ хэлэгдэнэ.

Проектдээ тэхэрие. Статья 30. «2. Таряашанай ажахы мүн иимэ ушараар үгы хэгдэхэ гэбэл:
— тэрэнэй үгырһэнөө мэдэрхэдэнь».

Үгырһэн таряашанай ажахын наймаанда гараха байһан тухай эндэ хэлэгдэнэ. США-гай фермернүүд үгырнэ, зөөриеэ худалдаха баатай болоно гэлсэгшэ. Хариин гүрэнүүдые һажаажа зохёоһон «таряашанай ажахын Хуули» болоно гэжэ ойлгохоор. Иигээд ерэхэдээ, таряашанай ажахы гээшэ үмсын ажахы байһаниинь гүйсэд элирбэ.

Үгырһэн таряашан бии болохо юм гэжэ проект соо нэгэшье дахин һаа, зүбөөр бэшэһэниинь болоо. Үгырһэн таряашанай бии болоходо, баяжаһан таряашан бии болохо ушартай. Үмсын зөөриин хуули тиимэл һэмнай даа!

Мүнөө үгырһэн таряашанай хогшолые хажуудань зэргэлжэ һуугша баяниинь худалдажа абаха болоно. Үгырэгшэ гэр бүлэтэеэ хайшаа ошохоб? Хүршэдөө хүлһэншэ боложо хүдэлхэ. Үгы һаа, ондоо баянай гарта орохо. Бэшэ харгы үгы бшуу! Иигээд лэ үгытэй батраагууд бии боложо, баяшуул хүниие мүлжэжэ захалха болоно. Гэхэтэй хамта, проект соо «батрааг» гэһэн гү, али «хүнэй хүниие мүлжэхэ» тухай нэгэшье үгэ үгы. Социалис дэрээвэн гү, али колхоз, совхозуудые үлөөхэ гэһэн үгэнүүд эндэ олдоногүй. Эдэ бүгэдэ юрын алдуу бэшэ, харин удхатай «марталга» болоно.

Колхозһоо, совхозһоо гаража, таряашанай ажахы эрхилхээ һанаһан колхознигууд, совхозой хүдэлмэрилэгшэд өөһэдынгөө колхозой, совхозой газарһаа участогуудые хубаажа абаха болоно. Газар наһан соонь, үг залгамжалан дамжуулан үгэхэ эрхэтэйгээр үгтэхэ байна. Таряашанай ажахыда таһалагдаагүй нэлэнхы талмайтай, ой модотой, уһа горхонтой газарай участок үгтэхэ. Энээн тухай проектын зургаадахи статьягай 3-дахи, 4-дэхи пунктнууд соо бэшэгдэнэ. «Буряадай ССР-эй газарай Кодексын» проект соо (статья 26) хүдөөгэй таряашанай ажахыда үгтэхэ газарай нормо 100 гектараар хизаарлагдана.

30000 гектар газар уһатай, ой модотой, тэрэ тоодо 3000 гектар хахалдаг газартай, 10000 хонитой, 3000 үхэр малтай, 300 адуутай, 60 тракторта, 40 автомашинатай, 20 комбайнтай, 300 урхэтэ айлтай колхозые хубаарида гаргая. Урхэтэ айл бүхэн таряашанай ажахы эрхилхэ болобо гэлэй. Тиихэдэмнай 1 урхэтэ айлда 100 гектар, тэрэ тоодо 10 гектар хахалдаг газар, 33 хонин, 10 үхэр, 1 морин, 60 айлда нэгэ-нэгэ трактор, 40 айлда нэгэ-нэгэ машина, 20 айлда нэгэ-нэгэ комбайн хүртэнэ. Нэгэ-нэгэ моритой таряашанай 180 ажахые бү мартая.

Хамтын ажахын зөөри хубаажа үмсын ажахы бии болгоһон энэ анатоми (эсхэлгэ) юу харуулнаб? Колхозой томо тракторнууд, комбайнууд, машинанууд багахан таряашанай ажахыда яажашье таарахагүй байһаниинь элирнэ. Ажалаа урагшатайгаар ябуулха гээ һаа, техникэтэй таряашанай 120 ажахы өөһэд хоорондоо хэлсээ баталха зэргэтэй,— үнеэхил хамтымнай ажахы хэрэгтэй болоно.

Нэгэ-нэгэ моритой таряашанай 180 ажахы юу хэхэб? Нэгэ мориниинь 33 хониёо, 10 үхэрөө адуулаад лэ дүүрэнэ. Юугээрээ газар хахалха, таряа хуряаха, үбһэ сабшаха, түлеэ шэрэхэ болоноб? Угайдхадаа тэрэ мориниинь нэгэ һаа зайдан, үгы һаа, эмниг байха. Ушар юуб гэхэдэ, хубаажа абаха 300 тэргэ, тэды шэнээн шарга, тоног зэмсэг, эмээл колхоздо үгы һэмнай, 300 адуунай зуунаинь унаагай морин, үлдэгшэ хоёр зууниинь эмниг байхал даа. Урданай нэгэ моритой үмсын ажалтан тэрээндээ оруулха тэргэ, шаргатай, тохохо эмээлтэй байһан габ даа! Харин мүнөөнэй таряашанда зайдан гү, али эмниг нэгэ морин хүртэнэл даа! Һайнаар бодомжологдоогүй бэшэ гү? Энэмнай колхоз, совхозуудай хэжэ шадаагүй юумые жэл хахад, хоёр жэл соо бүтээжэрхихэ шадалтай таряашанай ажахы гээшэ гү? (Эндэ хамтын ажахын зөөри хубаарилха арсалдаан, буляалдаан, хэрэлдээн, сүүдлэлсэн, мүн эдилгэ абалга, бэе бэеэ мэхэлхэ ерээдүйн хёмороон тухай тогтоногүйб).

Юундэ колхоз, совхозуудые тараахаяа һананаб? Муугаар, гарзатайгаар хүдэлнэ гэһэн гол шалтаг эндэ бии. Гарзатайгаар хүдэлнэ гээшэ зүб. Гансал муугаар бэшэ!

РСФСР, мүн манай Буряадай ССР, байгша оной ноябриин 1-һээ дэлгүүрэй экономикодо орожо, «500 үдэр» гэһэн программые бэелүүлжэ эхилхэ болоно. Эндэ Донецкэ шахтернуудай Хандалгада хандаха хэрэг гарана. Шахтанууд гарзатайгаар хүдэлнэ. Колхозууд, совхозууд баһал гарзатайгаар хүдэлнэ. Зүгөөр шахтернуудай, колхозой, совхозой таряашадай муугаар хүдэлһэнһөө бэшэ, харин ажахын тоосооной, ажалшадай болоод хүтэлбэрилэгшэдэй түлөөһэнэй гүйсэд гуримшуулагдаагүй дээрэһээ энэ эхитэй.

«500 үдэр» гэһэн программа гарзатай предприятинуудые хэхээр хараална. Тиигэбэл Донбассай бүхы шахтанууд хаагдаха ёһотой болоно. Эндэ шахтернуудай зэмэтэй байһанһаа, муугаар хүдэлһэнһөө бэшэ, харин байгаалиин эрхэ байдалһаа, үнэ сэн бии болгодог системэһээ»,— гэжэ «Ростовуглиин» үйлэдбэриин нэгэдэлэй, «Ростовшахтострой» комбинадай зуу мянган хүнтэй коллектив бэшэнэ. («Правда», сентябриин 9. 1990 он). Хүдэлмэришэн ангида, Донбассай баатарлиг шахтернуудта этигээгүй һаа, хэндэ этигэхэбибди!

Гүрэнэй үгэһэн тэдхэмжын нэмэлтэ түлбэрие (дотацие) хороогоод харахада, республикымнай бүхы 173 колхоз, совхозууд баһал гарзатайгаар хүдэлдэг байна.

«Хэрбээ нэмэлтэ түлбэригүйгөөр дүнгүүдыень хаража үзэхэ болоо һаа, 153 миллион түхэригэй гарза гарана. Экономическа байдалые нэмэлтэ түлбэригүйгөөр шэнжэлхэ ушартай юм. Тиигэбэл Буряадай бүхы ажахы гарзатай байна»,— гэжэ партиин ба ажалай ветеран В. Б. Базаров КПСС-эй Буряадай рескомой V Пленум дээрэ хэлэһэн байна. («Правда Бурятии», мартын 28, 1990 он).

Донбассай шахтернууд мэтэ, Буряадай ССР-эй колхоз, совхозуудай оло мянган таряашад муугаар хүдэлдэггүй гэжэ эндэ нэмэхэ шухала. Шахтанууд, колхозууд, совхозууд юундэ гарзатанаб? Ушарынь хадаа шахтернууд, колхозой, совхозой таряашад үйлэдбэрилһэн продукциингаа дүүрэн эзэн бэшэ байна. Эдэбхи гаргажа, тэрэнээ буйлуулха, худалдахадань хоригдодог гээшэ. Колхознигуудые, совхозой хүдэлмэрилэгшэдые хэһэн ажалайнь эзэн болгохын тула хамтын ажахые һандаргажа, үмсын ажахы эмхидхэхэ болоно гү? Колхоз, совхозуудые үлөөхэ, тэдэнэй дутагдалнуудые заһаха олон арга бии.

Смоленскэ областиин «Ленинская знамя» колхозой механизатор М. М. Мандраков иигэжэ дурадхана: «...бидэ, таряашадта газар, техникэ эзэмдэжэ, толгой тоолон фермер болохо, бултанай гэрэндэ оролго хэрэгтэй бэшэ. Манда нэгэл зөөри хэрэгтэй — бидэ улаан гараараа ургуулһан продукциингаа эзэн байха ёһотойбди». («Правда», сентябриин 26, 1990 он).

Таряашанай ажахы тухай Хуулиин проект соо нэгэ шухала зүйл бии.

Статья 16. «1. Таряашанай ажахы.., хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилхэ, буйлуулха ба худалдаха шэглэлтэй байха зэргэтэй». Энэ эрхые таряашанай ажахыда бэшэ, хамтын ажахыда олгохо хэрэгтэй.

М. М. Мандраков колхознигууд, совхозой хүдэлмэрилэгшэд хэһэн ажалайнгаа эзэн хайшан гэжэ болохо ёһотойб гэһэн асуудалда харюу үгэнэ: «Колхоз, совхоз, ондоо кооперативна нэгэдэлнүүд доторхи звенонууд, бригаданууд, фермэнүүд, цехүүд — ажахын эдэ коллективүүд (юридическэ эрхэтэйгээр) хүдөө ажахын үйлэдбэриин гол хүсэн болохо зэргэтэй. Колхоз, совхозуудай хүтэлбэри бидэндэ, хүдэлмэришэдтэ, хэды мүнгэ түлэхөөр шиидхэхэ бэшэ, харин бидэ конторын аппарат бариха, социально-соёлой байдалые һайжаруулха, барилга хэхээр мүнгэ һомололгые өөһэдөө шиидхэхэ ёһотойбди. Теэд ашаамнай байраһаа хүдэлөөгүй зандаа. Агропромдохи хүтэлбэрилэгшэд мэхэ гохо гаргана, һарюу-мурюу арга бэдэрнэ». («Правда», сентябриин 26, 1990 он).

Таряашанай ажахы тухай Хуулиин проект соо үшөө нэгэ шухала зүйл бии.

Статья 1. «1. Таряашанай ажахы хадаа юридическэ нюурай эрхэнүүдтэй, бэеэ даанхай ажахын байгуулалта болоно».

Статья 8. «4. Бүридхэлдэ аб-
таһанай һүүлээр таряашанай
ажахы юридическэ нюурай э
хэ, уялгануудтай болодог
рын нэрэ ба адрес бэшэгд
тамга абадаг; өөрынгөө һ
жаар банкын эмхи зургаан
тоосооной ба бусад сч
дые нээдэг». Энэ эрхые т
шанай ажахыда б
харин ажалай колл
тивүүдтэ олгохо хэрэгт
Тиихэдэмнай мүнөөхи
но, бригада, фермэ, цех б
өөрын тамгатай, банкда с
той, юридическэ нюурай э
тэй болохо юм. Ажалай
коллективүүдэй һанал бо
нуудай мүргэсэлдөөнһөө
нэй хоорондохи ажахын тоо
нуудһаа колхозой, совх
экономическа байдал тоо
байна. Юридическэ нюур
лоһон ажалай коллек
хүтэлбэрилэгшэдэйнгөө
тогтоохо аргатай. Эндэһээ
шо колхозой түрүүлэгшэ,
хозой директор ажалшад
тэлбэрилхэ бэшэ, харин
шад хүтэлбэрилэгшэеэ
бэрилхэ болоно. Ёһотой
лис демократи, хүн зон
һэдэө өөһэдыгөө хүтэлбэ
арга эндэһээл эхи захатай
ха. Өөһэдын мэдэлэй
тэй болоһон бригада, ф
нүүд хамтаран хэлсээ
гай, тиигээд республик
ропромсоюзай аппарад
рэглэхэ мүнгэ һомолхо
тай байха.

Энэ гурим түсэб зох
хэрэглэгдэхэ ушартай. Бри
фермын табиһан түсэбһөө
дэһэлжэ, колхоз, совхоз
сэб, дам саашаа аймаг
публикын Агропромсоюз
сэб боложо тодорхо.
дороһоо дээшээ эхитэй
га хүдөө ажахые хүгжөө
той зам боложо үгэхэ б

Энээнэй һүүлдэ одоо
хоз, совхозууд хамтаржа
ряашанай ажахы тухай Хуу
проектын гурбадахи ста
1-дэхи пункт соо харааг
һайн дуранай холбооны
ассоциацинуудые, нэгд
дые байгуулаг лэ. Респу
соомнай жэшээшье бай
юм. КПСС-эй Зэдын рай
нэгэдэхи секретарь, РСФ
арадай депутат В. И. И
Буряадай ССР-эй Верхов
ведэй сар үргэлжын конф
һая үнгэргэһэн «түхэрэ
лой» заседани дээрэ
гэжэ агропромышленна
лэй түрүүшын алхамууд
мэдүүлбэ: Петропавло
мяханай комбинат, Торы
һоной завод баригдана,
хадагалха газар, хирпич
ёр завод, барилгын цех
хоогдоно. Доржи Банза
нэрэмжэтэ колхоздо өрө
дэхэ цех эмхидхэгдэ
станциин һууринда өйрэ
та колбаса буйлуулжа
даг болохонь. Урданай
дукциин гээлтэ хоролто
центдэ хүрэдэг байгаа
бэрилһэн продукциин
дээрээ буйлууһанай
гээлтэ хоролтомнай эр
шолхо болоно. («Правда Бу
тии», сентябриин 21, 199

Социалис хүдөө ажахы
рэглэгдээгүй арга болом
тон ехэ байна ха юм. Т
тула колхоз, совхозууда
хэ, аршалха гээшэ мүнөө
нангин зорилго болоно

Һүүлшын асуудал: «Бу
ССР-тэхи таряашанай ажа
хай Хуулиин» проектые
хёогоо юм? Энэ «500 үд
һэн программын нэгэ
лэдын захиргаанай каби
бүтэнэн хаш гэжэ тухай

«Бидэ ниитын байгуул
хубилгахагүй дэлгүүрэй
ди»,— гэжэ РСФСР-эй
тиин ЦК-гай Политбюро
Федерациин партийна
нүүдтэ, бүхы коммунис
та хандаһан Хандалга
дэмы мэдүүлээгүй бай

Э. БАЛЬЖИНИМ
СССР-эй Журналистнуу
холбооной гэш

СОВЕТ ОРОН дотор

МОГИЛЕВ. Һаяхан 150 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэһэн Белоруссиин хүдөө ажахын академиие дүүргэгшэдэй дунда фермернүүдһээ эхилээд академигүүд хүрэтэр мэргэжэлтэд бии юм. Мүнөө эндэ 12 мянга гаран совет, хүбүүд басагадтай хамта Азиин, Африкын, Европын, Латиин Америкын 43 гүрэнэй түлөөлэгшэд һурана.

КЛАЙПЕДА (Литвагай ССР). Хотын захада барилга хэхэ үедэ элирүүлэгдэһэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын немец бомбые Балтиин флодой саперууд усадхаһан байна. Тэһэлдэг һомо тодхожо, шорой ехээр обоолоод, саперуудай бомбо тэһэлхэдэнь, округ соохи нэгэшье байшан һандараагүй.

КОКАНД (Узбегэй ССР). Милициин морин эскадрон эндэ бии болонхой. 1989 оной зун олониитын үймөөнэй болоһон хотодохи шахардуу шанга байдалые болюулха гээшэ тэрэнэй зорилго болоно. Иимэ эскадрон хүдөө нютагуудташье харуулда байха юм.

МОСКВА. Драматург, режиссер ба актер Дарио Фо гэгшын репертуарһаа абтаһан «Мистерия Буфф» зүжэгөөр Италиин театральна искусствын фестиваль ниислэл хотодо һая эхилээ.

ВЛАДИКАВКАЗ. Арадай хатарай «Зори Владикавказа» гэһэн уласхоорондын нэгэдэхи фестиваль Хойто Осетиин ниислэл хотодо һайндэрэй концертээр түгэсэбэ. Абхазиин ерэдэй хатарай ансамбль, Армениин, Болгариин ба Хойто Осетиин коллективүүд түс харалгын лауреадууд болоо.

ГОМЕЛЬ. Областиин гушаад эрхим бэрхэ медигүүд англи хэлэ шудалжа захалаа. Түсхай программаар хахад жэл соо һуража, тэдэнэр англи хэлэ һайнаар мэдэхэ болохо ёһотой. Хариин гүрэнүүдтэхи эрхим клиникэнүүдтэ эндэхи врачнуудые эльгээхын тула иимэ эрилтэ табигдаа ха юм.

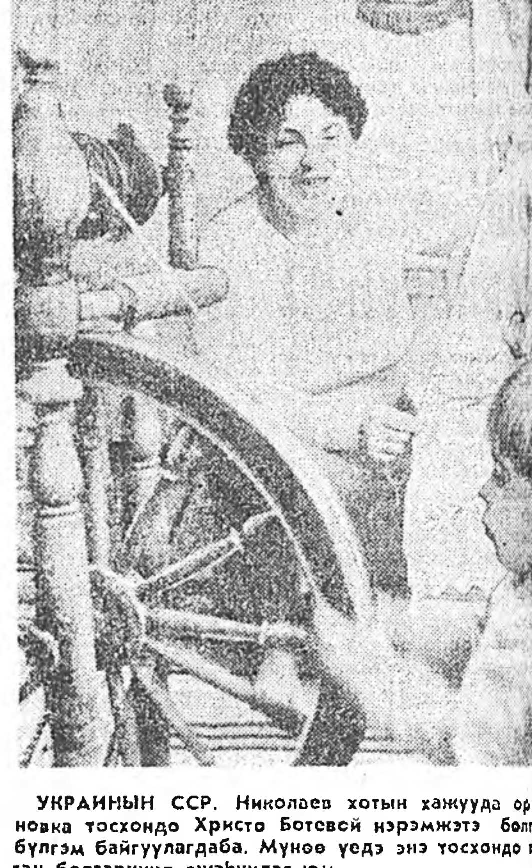
Яһанай сэмгэ һэлгэхэ талаар орон соохи түрүүшын больница эндэ баригдажа захалаа юм,— гэжэ областиин элүүрые хамгаалгын таһагые даагша А. Романовский хэлээ һэн.— Радионуклидуудай нүлөөн доро бии болоһон үбшэнгүүдые тэндэ тодорхойлдог болохо юм. Швейцариин «Смелт-интек» фирмэтэй хамта больницын проектнэ документнүүд зохёогдоо. Жэл хахад соо түс больница баригдаха ёһотой. Тиимэһээ бидэ мэргэжэлтэдые бэлдэжэ эхилээбди. Теэд медигүүд олон жэлнүүдтэ һургуулидашье, дээдэ һургуулидашье гадаадын хэлэнүүдые шудалһан аад, тэдэниие һайнаар мэдэхэгүй байһаниинь харамтай.

ЛИПЕЦК. Чернобылиин АЭС дээрэхи һандаралгаһаа хохидоһон үхибүүдтэ элдэб холисогүй эдеэ хоолой зүйлнүүд Липецкһээ ябуулагдаа. Онсо технологёор бэлдэгдэһэн элдэб жэмэсэй шүүһэ ашаһан самолет Могилевско областиин Быков гэһэн нютаг руу шэглэбэ. Иимэ бэлэг хэхын тула ажаллаһан коллективүүдэй дунда агропромышленна комплексын, транспортна предприятинуудай, Новолипецкын металлургическа комбинадай хүдэлмэрилэгшэд бии.

ЧЕРЕПОВЕЦ (Вологодско область). Минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хангаха талаар орон соогоо мэдээжэ «Аммофос» нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд хоморой компьютернүүдые үйлэдбэрилдэг болохонь. Эндэхи химигүүд болон Калифорниин «Голографик системс» фирмэ «Химит» гэһэн хамтын предприяти байгуулаа юм. Тэрэнь шэнэ жэлэй гаратар түрүүшын бүлэг компьютернүүдые үйлэдбэрилхэ ёһотой.

МОСКВА. Николай Бухаринай намтарай мэдээжэ бэшэ баримтанууд, политикын талаар тэрэнэй дэбжэлтын ба хубиин ажабайдалай шэнэ баримтанууд тухай «бүхы партиин дуратай басаган» Светлана Гурвич сонюсхобо. Россин политологиин ба социальна хүтэлбэриин институдта тэрээнтэй уулзалга эмхидхэгдээ һэн. Дээдэ һургуулиин эрдэмтэдэй Соведэй шиидхэбэреэр Москвагай Дээдэ партийна һургуули иимэ институт болгогдонхой.

ЛЕНИНГРАД. Наһанайнгаа ехэхэн хубиие Америкын Холбоото Штадуудта ажаһууһан уран зохёолшо Владимир Набоковой эрхим бүтээлнүүд өөрынгөө түүхэтэ Ехэ орондо — Россида бусаагдажа байнхай. Петербургда түрэһэн, зуун жэлэй аха заха уран зохёолшодой нэгэниинь болоһон энэ хүнэй нэрэмжэтэ жаса Ленинградта байгуулха шиидхэбэри абтанхай. Ниитын-соёлой үргэмжын шэнэ нэгэдэлэй устав баталан абтаа.

УКРАИНЫН ССР. Николаев хотын хажууда оршодог ... новка тосхондо Христо Ботевой нэрэмжэтэ болгар ... бүлгэм байгуулагдаба. Мүнөө үедэ энэ тосхондо гурб... ган болгарнууд ажаһуудаг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: һаяхан байгуулагдаһан бүлгэмэй эд... гэшүүн В. А. Ныркова-Деордиева урданай нэхэлгын ... дэргэдэ.

ТАСС-ай фото...

[illegible]АРДАЙ ДЕПУТАДУУДТА ЭРИЛТЭ ТАБИГДАА

мүнөө ажаллажа байна ха юм. Райсоведэй түрүүлэгшээр, тэрэнэй орлогшоор арадай депутадууд Е. Д. Аюшеева, Г. Н. Цыбденова, Орлигой, Сорогой, Бүрэн-Голой сомоной Советүүдэй түрүүлэгшэнэрээр ара-

ша хэрэгээр хандана. Харин гүйсэдхэхэ комитет хуушанайхяараал «дээрэhээ ямар зарлиг захирагта буудаг юм ааб» гэжэ [illegible]

лэhэн А. Ш. Аюшеева нигэжэ тэмдэглэбэ: — Советүүд ямаршье маяг түхэлтэй байг, тэдэ ажаллажа эхилээд байна. Нэн түрүүн, ажалшадайнгаа-hунгагшадайнгаа дунда ехэ хүдэлмэри эмхидхэхэ ёhо- [illegible]

— гэжэ А. С. Галсанов тэмдэглэбэ.— Районойшье, сомоной-шье Советүүдтэ олон хүн ажаллана. Энэ бишыхан аймагай хүтэлбэрилхы зургаануудта ажаллагшадай [illegible] ажалайнгаа үедэ магазинуудые зайжа сагаа барина. Тиимэhээ тэдэнэй тоо хорооход, үсөөрүүлхэ, хэмдэн оруулха гэлсэбэ.

Жэшээлхэдэ, hунгагша Г. Г. Хайдапова Советүүдэй штадуудые үсөөрүүлхэ тухай тоб гэмэ тодорхой тоонуудые бэшээд, нүхэр Н. Н. Базаровта барюулба.

дай депутадууд А. С. Пронтеев, В. Р. Болданов, С. Д. Биданов hунгагданхай.

Гадна районой, сомоной Советүүдэй президиумүүд, гүйсэдкомууд [illegible] райсовет, тэрэнэй президиум яhала үнэн зүб болохотой шиидхэбэри, тоггоолнуудые баталан абадаг байха юм. Теэд тэдэниие дүүргэхэ, бэелүүлхэ гэжэ заагдаhан эмхи зургаанууд, зарим хүтэлбэрилэгшэд эдэ шиидхэбэринүүдтэнь хай-

Баталагдаhан шиидхэбэринүүдэй дүүргэлтын хойноhоо хиналта манайда үшөөл hула байна. [illegible] бэрхэ даа. Тэрэшье үдэшэ [illegible] үсөөн суглараа.

Советүүдэй маяг түхэл, бүридэл зохёохо депутатска комиссиин түрүүлэгшэ райсоведэй арадай депутат Н Н. Базаров богони оролто үгэ хэлэжэ, суглаа нээгээ. Удаань үгэ хэ-

той. Мүнөө абаад харыт, [illegible] гүйсэдкомуудые бүридхэхэдөө, тэндэ хүдэлхэ хүнүүдые шэлэхэдээ, харюусалга ехэтэй, хүн зоной дунда хүдэлжэ шадаха, эрдэм мэдэсэ ехэтэй, жама ёhо мэдэхэ хүнүүдые табиха,

[illegible] Түгэсхэлдэнь районой Советэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ арадай депутат Ц. Р. Монголов үгэ хэлээ. Удаань суглаагшадай олон асуудалнуудта харюусаа.

Вл. ГАЛСАНОВ.

Уран зохёолшо Норпол Очировай 60 жэлэй ойдо

НЮТАГАЙНЬ ШАРАЙ— СЭДЬХЭЛ СООНЬ

Уран зохёолшо, оршуулагша Норпол Очировай энэ жэлдэ 60 наhаа гүйсэhэн тухай үсөөхэн лэ хүн ухаандаа оруулhан байха. Ушарынь, тэрэ өөрөө охоор ахнардаггүй, зоной дунда «зохёолшо» гэжэ алдаршахын бэеэ зоболдоггүй хүнүүдэй нэгэн. Тиимэhээ, уран бэлиг, бэшэhэн зохёолнууд тухайнь [illegible] хоморшье олон. Уран зохёолшын 50 наhа гүйсэхэдэшье, буряад оронойнгоо олониитэ энэ ёhоор ахнарангүй үнгэрөө бэлэй.

Үнэндөө Норпол Очировай 60 наhаа гүйсэхэ баттань Буряадай уран зохёол шэнжэлэгшэд, шүүмжэлэгшэд бодото үгэеэ хэлэхэ ёhотой гэhэн бодол [illegible] бишэ хадагалжа ябааб. Теэд минии этигэн найдал энэшье удаа хүсэлдэбэгүй хэбэргүй. Тиимэhээ, хүндэтэ уншагшад, нютагай хүбүүнэй эрхээр ахын нүхэр тухайгаа хөөрэжэ түршөөнүүб.

Жаран жэл хадаа хүнэй наhанай хэмжээгээр хараалан хэлэбэл, нилээд ехэ болзор гээшэ. Энэ сагай хугасаа соо Норпол Очировай хүби заяанда ушарhан ушаралта ябадалнуудые тооложе барашагүй олон aaб даа. Зүгөөр тэдээн сооhоо тон үсөөниинь лэ өөрынь, мүн нютагайнь зоной танил талэ нүхэдэйнь зүрхэ . сэдьхэлдэ — хадуурдан үлэhэн байха. Эдээн тухайдань лэ энээхэн хөөрөөн соогоо дурсаад гараха хүсэлтэйб.

Норпол Очиров 1930 оной хабар дэлгэр арюун Догой нютагта түрөө. Хойшодоо тэрэнэй хонгор хөөрхэн наhан хонидой маараан, үнеэдэй үгэнээн соо үнгэржэ, тала нютагайнгаа дэлгэр шарайе сэдьхэлдээ шэнгээжэ шадаа бшуу. Эдир хүбүүхэн оршон тойронхи байгаалиингаа, ан арьяатанайнгаа, шубуу шонхоройнгоо онсо шэнжыень обоорбошье, үдэрэй халуунhаа зугадан дэгдэhэн элеэ шубуунай уужам, дуулим үндэртэ тамаран ябахыень иланганз hайхашаадаг бэлэй. Тиимэhээ хүбүүхэн хара багаhаа өөдэргэ hүбэлгэнөөр өөдөө үндыжэ, эдир наhандань ушардаг элеэ шубуундал, ажабайдалай үндэртэ гарахые эрмэлзээ. Бүри Догойн эхин шатын hургуулида hуража ябахадаа, тэрэ Жамбалай Доржобалтай Сэрэндаша багшын эгээл эрхим шаби гэжэ тоологдодог hэн. Мүнөөшье даланайнгаа дабаан дээрэ гараhан Сэрэндаша Гуруевич эдэ хоёр hурагшад тухайгаа магтаалай үгэнүүдые хэлэhээр. Доржобалынь округой эрхим бухгалтернуудай нэгэн.

Оройдоол арбаад наhатай болоод ябахадаа, Норпол дайнай үеын жэлнүүдые, нютагайнгаа тэрэ үеын байдал, арад зонойнь ажаhуудал, аяг ааше, абари зан сэдьхэлдээ тон бүхөөр хадуужа абаhан байгаа гээд баргаамаар. Ушарынь, тэрэнэй бэшэhэн «Олзо хүбүүн» гэжэ туужань дайнай үеын жэлнүүдэй хүдөө нютагай байдалда зорюулагданхай. Ажабайдалай халуун шулуу долёоhон, дэлгэр hайхан сэдьхэлтэй Дэмаа хүгшэнэй дүрые энэ зохёол уншаhан хүн ухаандаа заатагүй хадууhан байха. Арбан наймаяа оруулхадаа, айдарай ябадал мэдэржэ, түрэhэн Түүргэ нютагаа орхижо, дахажа гараhан Дагбажалсандаа дурлаха, инаглахынгаа саана, тэрээндэ үнэнхэ зүрхэнhөө этигэдэг дээрэhээ ямар байдал урдамни хүлеэжэ байхаб, саашанхи ябадалдамни юун тохёолдохоб гэжэ оройдооше бодожо үзэнгүй, сэбэр сэхэ сэдьхэлдээ хирэ тортог аhаангүй, Амидхааша нютаг ерэhэн Субадии, тэрэнэй зоболон гашуудалаар билтарhан хүби заяан тухай уншаhан хүн буряад эхэнэрэй түхэл шарайе, тэрэнэй харюусалгатай, бэлэн бэшэ үүргые доторoo мэдэрэе ёhотой.

Абьяастай сэхээр сорьён аляархаhан эрэлхүү омог харасатай огсом солгёон аад, hэшхэлгүй миhэрэлтэй, hайхан шарайтай, гаслагар бэетэй Дагбажалсан — туужын гол герой, тала нютагта үндыhэн эрэ хүнэй hүр hүлдые hануулна. Тэрэ нютагтаа хэды хүнгэн hэбхеэр ябаашье hаа, тон харюусалгатай үедөө үнэн бэеэ бэелжэ, гэмээ сагаалжа, Эхэ оронойнгоо түлөө дайнай газарта баатарай үхэлөөр унаа бшуу.

Ажабайдалай айхабтар шэрүүн эрхээр хэрэ түрэжэ, нара хараhан Олзобой хүбүүнэй хүби заяан орёо юртэмсын эрьюулгэ соо хүн түрэлтэнэй одо заяаный мүхэшэгүй хурса ухэшэгүй бэхи байhые гэршэлнэ.

Норпол Очировай «Олзо хүбүүн» гэжэ тууже соо гансал дайнай үеын байдал тухай хөөрэгдэнэ бэшэ. Удхынгаа, уран найруулгынгаа талаар энэ зохёол соо бухы буряад арадай байдал үнэншэмэ зүбөөр зураглагдан харуулагданхай. Тиимэhээ, минии hанахада, «Олзо хүбүүн» гэжэ тууже 1960 гаран онуудта бэшэгдэhэн эгээл эрхим буряад зохёолнуудай нэгэн мүн. Энэ зохёол 1965 ондо Москвада «Дружба народов» журналда толилогдожо, тэрэ жэлэй эгээл эрхим повесть гэжэ тоологдоод, сэтгүүлэй тусхай шанда хүртэhэн юм. Хойто жэлынь «Советская Россия» гэжэ хэблэлдэ 75 мянган хэhээр гаргагдажа, урагэн олон уншэгшадай hонирхолые ахнарал татаа бэлэй. Хоёр жэл үнгэрөөд байхада, 1968 ондо «Олзо хүбүүн» Улаан-Үдэдэ Буряадай хэлэн дээрэ хэблэгдэжэ, ахайнар, абгайнар, түрэлхидэйнгээ мэнэй бэясуулаа hэеб даа.

Теэд Буряадай олониитэ зүгhөө энэ зохёолдо мүнөө болотор бодото сэгнэлтэ үгтөөгүй гэжэ hэнамаар hурагшадай учебнигүүд соо «Олзо хүбүүн» тухай халта, хулта дурдаhан мүрнүүдые уншахаhаа ондоо гүнзэгы шэнжэлэл олохогүйби.

Норпол Очиров энэ наhандаа эгээл эрхим [illegible] зургэ харгы бэлээрэн, нилээд ябаhан хүн. Зугаалайда 7 жэлэй hургуули түгэсхөөд, удаань Агын багшанарай училищида hураа. hүүлээрнь Буряадай багшанарай институтда орохо хүсэлтэй, үхэрэй бүдүүн гэдэhэн соо хүгшэн эжынгээ хэжэ бэлдэhэн шара тоhо, сумааханаа үргэлөөд, Улаан-Үдэ, Догой нютагайнгаа аха захатанай нэгэн болохо Дашарабдан Батожабайнда ошоhон гэхэ.

Тэрэ үдэрhөөл эхилжэ, нютагаймнай эдэ ахайнар ганзага нэгэдэн, тоосолдохо сагтань тосолдоод, эблэрхэ үедэнь эблэрээд, үгтэhэн наhанайнгаа намтар үргэлжэлүүлhэн гээшэ. Зүгөөр, тон шухаланиь гэхэдэ, Норпол Очиров аха нүхэрэйнгөө нүлөөн доро зохёол бэшэхэ зориг ороhон, бэлигээ дэлгэрүүлхэ хүсэ нэмэhэн байна. «Шалхуу Рабдамнай (Батожабайн нютагтань иигэжэ нэрлэдэг) заахын баримтаhаа hабагша татаад, зохёолоо хүгжөөхэдөө шадамар бэлэй»,— гэжэ мүнөө Норпол Аюшеевич хөөрэдэг.

Гэхэтэй хамта аха нүхэдыньшье дүүтэндээ туhа эрижэ хандаха баатай болодог байгаа. Тодорхойлходо, «Тооригдэhэн хүби заяан» гүрбан боти романайнь горитойхон хүбиие Норпол Очиров сэхэ оршуулжа үгэhэн габьятай. Эрдэм hургуулитай байhан тула, тэрэ ородоор бэшэхэдээ шадамар hэн.

Багшын институт амжалтатайгаар дүүргэhэн залуу нүхэр богонихон сагай туршада тэрэл дээдэ hургуулидаа багшалаа. Ажабайдалай халуун шулуу долёоhон, дайн дажарые гаталhан хүнүүдшье Норпол Очировта ном заалгаhан байха. hүүлээрнь тэрэ эрдэмээ дээшэлүүлхээр А. М. Горькиин нэрэмжэтэ литературна институтдай аспирантурада уран зохёол шүүмжэлэгшэ Ц-А. Дугар-Нимаевтай суг ошожо hураа. Норпол Аюшеевич тэрэ үедэ Москвагай уран зохёолшодой hургуулида hуража байhан Буряад оронoй оюутан тухай жэгтэй hонин зүйлнүүдые хөөрэдэг.

Эндэл уран зохёолой абьяас хүсэндэ ээлэгдэhэн залуу бэлигтэн Буряад оронoo бусажа, «Байгал» журналай прозын таhагые даагшаар ажаллаа. Москвагай басагантай гэр бүлэ болоhон ушарhаа удангүй hөөргөө ниислэл хото зөөхэ баатай болоо hэн. Тэрэ гэhэн сагhаа хойшо Норпол Очиров Москвада нютагжанхай. Теэд тэрэ зүрхэ сэдьхэлээрээ, аяг аашаараа түрэл дайдатаяа нягтаар холбоотой хүн.

«Жэлэй нэгэ дахин Буряад оронoopoo, Ага нютагаараа, Догойгоорсо ябажа, орон тэнгэридээ үргэл мүргэл хээд, үбгэд, хүгшэдөөрөө, үетэн нүхэдөөрөө үгээ бараад ошодог хүм даа»— гэжэ аха нүхэрни сэдьхэлээ ханангяар хөөрэдэг. Үнэхөөрөө, нютагтаа байгаад, дуулаагүй нютагайнгаа hони Москва хотодо Норпол ахайhаа дуулаха саг али олон болодог. Тэрэнэй эхэ дайдаhаа хэды холо байгаашье hаань, нютагайнь шарай сэдьхэл соонь хадагалаатай ябадаг. Эдэ бүгэдые зохёолнууд соohоонь элихэнээр мэдэхээр.

«Газарай хани» гэжэ рассказынь удхынгаа талаар хэды ехэ баялиг болохоор гээшэб даа! Тэрэнь зарим роман, туужаhаашье өөрэгүй сэнтэй ха юм. Уран зохёолшо хэдэн жэлэй туршада Буряадай республикын Сэлэнгын аймаг харгылдаг болоhон юм. Ушарынь, Сэлэнгын совхозой суута хонишон, Социалис Ажалай Герой Валентина Романовагай ажабайдалтай, ажал хэрэгтэй, хүби заяантай дүтөөр танилсажа, тэрээнэй үндэhэн дээрэ «hайн хүн тухай повесть» гэжэ баримтата зохёол бэшээд, тэрээнээ «Советская Россия» хэблэлдэ 1985 ондо гаргуулаа hэн. Энэ номынь буряад оронoй уншагшадай дунда айхабтар түргэн тарашоо бэлэй.

Уран зохёолшо Хоца Намсараевай 100 жэлэй ойдо зорюулжа тэрэнэй бэшэhэн номынь баhал түргэн үгы болошоо. Эдэ бүгэдэ баримтанууд уран зохёолшын бүтээлнүүдэй үнгитэйханаар, зондо ойлгосотойгоор бэшэгдэhыень гэршэлнэ. Теэд ямар ушарhаа зохёолнуудынь олондо hайшаагданаб? Энээндэ харюу үгэхын тула иимэ баримта дурдаhууб.

1977 ондо Москва хотын А. М. Горькиин нэрэмжэтэ литературна институтда орохо хүсэлтэй тиишэнь эльгээhэн «бүтээлнүүдэйм» үндэhөөр Норпол Очиров намда иимэ харюу бэшээ hэн: «Зай, нютагай хүбүүн, Батажаргал, амар мэндэ! Литературна институтда эльгээhэн шүлэгүүдыш нэн түрүүн минии үзэмжэдэ үгэбэ. Үгэ дахаhан оршуулга оорео хэжэ зутараал байнаш. Нэн түрүүн Агын хэмжээнhээ гараха гэжэ оролдохо болонош. Шүлэг гээшэ уран гоёор үгэ тааруулжа, толгой холбуулха шадабари бэшэ, бодол ажаглалтаараа оншотой сэсэн, хүнэй сэдьхэлэй уярма гүнзэгыhөө олдоhон байха гэжэ хойшодоо бүхөөр ухаандаа хадуу. Догойнгоо басагадые, эжыгээ дурдажа, тугалай бэлшээриhээ холо ошохогүйш».

Энэ бэшэгhээнь үндэhэлхэдэ, намда хэлэhэн заабаринуудаа мүн өөртөө hургаал болгон абажа ябахадаал, даамай, гүнзэгы удхатай зохёолнуудые тэрэ бэшэжэ, олоной hонирхол түрүүлнэ гээшэл ха.

Норпол Очиров хадаа, мүнөө үеын буряад зохёолшод сооhоо тон дүршэлтэй, тон бэлигтэй, тон хүндэ hуудалтай оршуулагша гээшэ. Энэ онсо бэлиг тухайнь хөөрөөнэйнгөө эхиндэ хэлэмээр байжа магад. Зүгөөр, хүндэтэ уншагшад, багахан алдууем хүлисэнэ бээзэт.

1955 ондо тэрэ М. Степановай «Байгалай туужа» гэжэ повестииень оршуулжа, олондо дурадхаhан юм. Харин 2 жэлэй үнгэрөөд байхада, совет агууехэ уран зохёолшо М. А. Шолохозойдо айлшалжа, «Шэнэ газар хахалагдаа» гэжэ романиинь оршуулха зүбшөөлдэ хүртэhэн Норпол Очиров гайхамшагта зохёолыень шадамараар түрэлхи хэлэндээ оруулжа, онсо бэлигээрээ шалгараа hэн.

Удаань В. Сергеевэй «Үүлэнэй саана hара», И. Тугутовай «Анда нүхэд», И. Лазутинай «Хара хун шубуун» гэжэ романуудые буряадшалаа юм. Норпол Очиров Монгол оронoй уран зохёолшодтой ехэ нүхэсэдэг, бүтээлнүүдыень халхаhаа ород хэлэндэ оршуулдаг. Жэшээлхэдэ, Батын Нямаагай «Бидэ гурбан», Жэгжэдын Бямбаагай «Хайрагүй юртэмсэ» гэжэ романуудые, Доржиин Гармын, Санжиин Пүрвын, Сэнгын Эрдэниин туужа болон үгүүлэлнүүдые ородто оршуулhан юм. Гадна тэрэ буряадайнгаа уран зохёолшодой бүтээлнүүдые оршуулжа, ород уншагшадта хүргэhэн габьятай. Ардан Ангархаевай «Мүнхэ ногоон хасуури», Балдан Ябжановай «Зоной хэшэг», Владимир Сыреновэй «Эрхүү голой эрьедэ» гэhэн роман, туужанууд тэдэнэй тоодо оролсоно.

Жаран наhанайнгаа дабаан дээрэ гарабашье, аха нүхэрнай зохёохы ехэнүүд түсэбүүдтэй. Нэн түрүүлэн, нютагайнгаа элитэ уран зохёолшо Дашарабдан Батожабай тухай дурсалга-ном буряад, ород хэлэнүүд дээрэ бэшэхээр хараалаанхай. Удаань, хүбилган шэнэдхэлгын, мүн зогсолтын үе сагые харуулhан томохонууд захатануудые бүтээхэ гэжэ шиидэнхэй. Хэжүүгээрнь оршуулгаяа орхихогүй юм ааб даа.

Хүндэтэ амаралтада гаража, албанайнгаа ажал (комсомолой дээдэ hургуулида хүдэлдэг байгаа, урда тээнь литературна институтда багшалаа) орхижо, уран зохёолдоо бүхыгөөрөө шунан ороходоо, аха нүхэрнай зохёохы ажалайнгаа түсэбүүдые бэелүүлхэ ёhотой. Тиигэбэшье, боро юрьеэнэйнгээ элдэб хэрэгтэ hамаараад, сагаа хии hалгажа байхагүйень аха нүхэр, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Норпол Аюшеевич Очировта дүүтэнэй зүгhөө хүсөөд, урда мэтэ уран бэлигээ дэлгэрүүлжэ ябахыень үреэнэб.

Б. ГАРМАЖАПОВ.

«БУРЯАД ҮНЭН» [illegible]этэдэ бэшэгшэнэй hүүлээр

[illegible]ЛОО ДОРОМЖОЛhОН ЯБАДАЛ

[illegible]ргой «Толон» га[illegible] номерто намда [illegible] нэгэ иимэ бэ[illegible] ябаа hэн. hүүлэй [illegible] литэ хэблэн гар[illegible] бурхан шүтөөнэй дү[illegible] олон янзын [illegible] шэрдээд, үнэ [illegible] худалдаад, ехэ [illegible] болохо бэлэн арга [illegible] ха. Энээниие [illegible] байнам гэ[illegible]. Энэ буруу[illegible] зүб гэжэ hанаха[illegible] хүндэтэ редактор, [illegible] hуршалнаб.

[illegible] Буддын ша[illegible] зон бурханай [illegible] хүүшан мон[illegible] сааряашье газар[illegible] гэжэ зва[illegible], тэрэнээ тон [illegible] байhан юм. [illegible] мэдэхэгүй залуу [illegible] дүрэ зураатай [illegible] дүүрэхэдэ. [illegible] болгоод, тэ-

рэнь газараао хаягдаха, гэшхэгдэхэ болоно.

Хэр үгhаа хойшо шүтэжэ, мүргэжэ ябаhан аад, мүнөө үеынь шажанай дэлгэржэ байхада, бурханай дүрөөр наада хэжэ гү, али литэ мэтын плакадай гоёлто болгодогнай буряад зоной ёhо заншалда харша муухай байхаhаа гадна түүхэ, соёлоо доромжолhон ябадал гэжэ hанагдана.

Литынгээ плакат гоёожо, үнэ сэн хүргэхөө hанаа hаа, угалза хээ, сэсэг гү, үгышье hаа, морин жэл хадань, мори зурахада яахаб.

Энээн тухай танай редакцаар дамжуулан, энэ бэшэг гү, али энэ бэшэгэй удхые литэ хэблэн гаргадаг газарта гү, али хэблэлдэ хабаатай зургаанай дарганарай үзэмжэдэ дамжуулхые гүйнаб.

Б. ЖАМЦАРАНОВ.

Агын Буряадай автономито округ.

Ага-Хангил hуурин.

БАГШАНАРТА— [illegible]РАЛТЫН БААЗАНУУДЫЕ

[illegible] оной августын 8-най номерто толилогдоhон коррес[illegible] И. Гомбоинай «Басагандаа эбхэгдэдэг оро табяад» [illegible] иимэ харюу Арадай эрдэм hуралсалай ми[illegible] абтаа.

[illegible] министерство санатори, профилактори гэхэ мэтын [illegible] түбүүдые баринагүй гэжэ зүбөөр бэшэгдэнэ. [illegible] талаар оройдоошье ажал ябуулагданагүй гэхээр [illegible] жэлдэ республикын багшанар Байгалай эрьедэ, [illegible] аймагай Сухая тосхоной дэргэдэ оршодог «Бай[illegible]» гэжэ амаралтын баазада зунай сагта амар[illegible] Тэндэ жэл бүри зунай сагта 300—400 хүн амардаг. [illegible] Улаан-Үдэ хотын эрдэм hуралсалай управлени [illegible] гэр байрыень яhалаар hэргээбэ, шэнэлбэ. [illegible] багшанарай амарха байдал hураггүй hайжарhан [illegible] hананабди. Энэ хэрэгтэ городой засаг, манай ми[illegible] 400 мянганhаа үлүү түхэриг мүнгэ гаргашалба.

[illegible] хажуугаар энэ жэлдэ Улаан-Үдын техническэ мэргэ[illegible] училищиин дэргэдэ 100 хүнэй амарха профи[illegible] байна. Энэ профилакторимнай училищиин [illegible] эмнэхэ үүргэтэй юм. Харин зундаа hурагшадай [illegible] байхадань, багшанараа, училищинуудай хүдэлмэ[illegible] амаруулжа абаха арга боломжотой болохомнай. [illegible] табан жэлдэ манай министерство багшанарай [illegible] дээшэлүүлхэ институдай дэргэдэ 200 хүнэй байха [illegible] барюулха түсэбтэй юм. Тэрэ баригдаха хамтын [illegible] нэгэдэхи дабхартаиь нэгэ багахан профилакто[illegible] болгохо зорилготойбди.

[illegible] районой Максимиха тосхондо амаралтын [illegible] эхилhэн юм. Хоёр гэр баряатай, хашаа хо[illegible] болоhон. Тэндээ столово барибал, нэгэ ошохо[illegible] хүнэй амарха арга бии болохо байна. Энэ баа[illegible] ехэ болгожо, зунай сагта багшанараа амаруул[illegible] байхабди гэжэ hанагдана. Энэ асуудалаар [illegible] түсэбүүд иимэл байнал даа».

С. НАМСАРАЕВ,

республикын арадай эрдэм hуралсалай министр.

Уласхоорондын асуудалаар манай тайлбари

ШЭНЭ БОДОМЖО ХЭРЭГТЭЙ

1990 оной октябрийн, 3. Энэ үдэр бухы хүн түрэлтэн түүхэтэ үйлэ хэрэгэй гэршэшэд болобо. Германиин хоёр гүрэн ниилэжэ, нэгэдэмэл Германиие байгуулба. Энэ хадаа түүхэдэ үзэгдөөгүй ушар гэжэ hая хэлэhэн Коль тон зүб.

Энэ үдэшэ бидэ Берлин хото рейхстаг дээрэ нэгэдэмэл Германиин национальна тугай үргэгдэхые, немецүүд болон айлшадай хүхин баярлахые харабди. Тэдэниие ойлгохоор, ойлгохошье ёhотойбди. Дэлхэй дээрэ эгээн эрдэм болбосоролтой арадуудай нэгэн, хүн түрэлтэндэ Гегель, Фейербах, Кант, Маркс, Энгельс, Гейне, Шиллер болон бусад сэсэ мэргэн ухаан бодолтониие үгэhэн арад 45 жэлэй туршада зэмэтэнэй тэмдэг абажа ябаа. Гэбэшье хүн түрэлтэниие бухэдэлхэйн хоёрдохи дайнда оруулhан гитлеровскэ фашизмын гэмэ ехэ. Фашистнууд болон тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэд зэмэеэ амсаа. Гэбэшье арадынь энэ аймшагтай үеые дабажа гараа. Мүнөөл үни удаан саг соо хүлеэгдэhэн нэгэдэлгын үдэр хүрэжэ ерэбэ ха юм.

Гэхэтэй хамта би нютаг оронойнгоо, илангаяа дайнай болон ажалай ветерануудай hанал, бодол ойлгоноб. Юун боложо байна гээшэб? Юунэй түлөө бидэ шуhаяа адхаа зонбибди? Юунэй түлөө рейхстаг абажа, Илалтын туг намилзуулаа гээшэбибди гээд тэдэнэр элдэб лекци, хөөрэлдөөнүүдэй үедэ намhаа асуудаг.

Манай психологи, манай политическэ ухаан бодолые хубилгаагүйдөө, энээниие ойлгохонь хүнгэн бэшэ. Үнэхөөрөөшье, манай арад фашизмые нэрэ солотойгоор бута сохижо, Агуу Октябриин үзэлые хамгаалан аршалаа. Энэ илалтаар социализмын байдал бүри бэхижүүлhэн байнабди. Оронойнгоо нэрэ хүндые үргэжэ, Европодо болон Азидашье союзнигуудтай болообди. Тэрэшэлэн энэ илалта колонильна оронуудай арадай сүлөөрэлгын тэмсэл улам бадаруулhан, хүгжөөhэн, империализмын колониальна гуримые hандаруулhан байна. Бухы дэлхэйн политическэ карта үндэhөөрнь хубилгаhан, дэлхэйн политическэ ажабайдал гуримшуулха хэрэгсэл болохо Нэгэдэмэл Нацинуудай Организаци байгуулагдаа.

Би эндэ богонихоноор бодото баримтанууд тухай хэлээб. Теэд энэмнай ямар сэнтэйгээр хэгдээ гээшэб? Юунэй түлөө хэгдээб? Германиие нэгэдүүлхын түлөө гү? Гэхэ мэтын олон асуудалнуудые табижа болохот. Теэд булта бодомжолжо үзээл. Би эндэ Сталиниие, тэрэнэй үе сагые хамгаалхаяа hанана бэшэб. Энэ дайнда түйлаhан амжалта, алдуу эндүү тухай хэлэхэ гэнэшьегүйб. Гансал мүнөөнэй байдал хаража үзэхэ хүсэлэнтэйб.

Дайнай hүүлээр, байдал эрид хубилжа, Германиин гурбан зоно нэгэдэжэ, бундесвер hэргэжэ эхилээ. НАТО байгуулагдаа. Иигэжэ «хүйтэн дайнай» үедэ орообди. Энэ «дайнай» хэды сэнтэй байhыень мэдэнэбди.

Мүнөөнэй үедэ дайн зайлашагүй болохо бэшэ гэhэн тобшололой КПСС-эй XXII съезд дээрэ хэгдэhые манай ниитын ухаан бодолой түйлалта гэжэ тоолохо байнаб. Мүн энэл үедэ манай гүрэн бухыдэнь буу зэбсэг хуряаха тухай дурадхал оруулhан байгаа. Теэд энэнь тэд ондоо зорилго табиhан нүгөө талаhаа дэмжэгдэнгүй үлөө hэн. Ядерна буу зэбсэгэй энэ үедэ дэлхэйн дайнай болохогүйе ойлгуулхын тула манай, бусадшье арадуудта хори гаран жэл хэрэгтэй болоо. Хубилган шэнэдхэлгын эхилжэ, политическэ шэнэ бодол тухай М. С. Горбачевой хэлэhэнэйшье удаа Баруун гүрэнүүдтэ холын харата зорилгонуудаа хубилгахые оролдоогүй. Саг гээшэмнай аргагүй сэсэн багша хэ юм даа. Хоёр агууехэ гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд урда урдаhаа алхам хэжэ, ядерна дайн хадаа арсалдаата асуудал шиидхэхэ хэрэгсэл боложо шадахагүй гэhэн тобшолол хээ. Энэ дайнда илагшад, диилдэгшэд гэжэ байхагүй. Эдэнэй hүүлээр бага ба дундуур зайда хэрэглэгдэхэ ракетэнүүдые үгы хэхэ хэлсээн баталагдаа. Энээнэй удха шанар ойлгохо хэрэгтэй. Энэ хэлсээн хадаа химическэ буу зэмсэг үгы хэхэ, ябадал болюулха, бусад буу атомна буу зэбсэг туршаха зэбсэг үсөөрүүлхэ, ондоо гүрэнүүдhээ сэрэгээ гаргаха гэхэ мэтын шухала үүсхэлнүүдтэ эхи табяа.

Бидэ гансаараа буу зэбсэгээ хуряана бэшэбди. Гүрэн бүхэн өөрынгөө эрхэ сүлөө, бэеэ даанхай байдал хамгаалха хүсэтэй байха ёhотой. Гэхэтэй хамта Хусейн шэнги хүнүүдhээ түби дэлхэй үшөөл сүлөөлэгдөөгүй байhаар. Эндэ СССР США хоёрой, мүн ООН-ной Аюулгүйн Советэй болон бухэдэлхэйн нэгэдэлэй хараа шэглэл онсо тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Дж. Буш М. С. Горбачев хоёрой Персидскэ тохойн асуудалаар Стокгольмдо болоhон уулзалга ямар ехэ удха шанартай гээшэб. Эндэ боложе байhан үйлэ хэрэгүүдые бүхы дэлхэйн зон зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн адаглажа, Багдадай зүб шиидхэбэри абаха байhандань найдана.

Политическэ шэнэ бодомжын ашаар дэлхэй дээрэ ехэ хүдэлеэн боложо байна. Мүнөө үедэ Баруун Зүүн оронууд тад ондоо болонхой. Тиимэhээ хүн түрэлтэниие элдэб үбшэнhөө, үлэн хооhон ажабайдалhаа гаргаха арга суг хамта бэдэрхэ ёhотойбди. «Правда» газетэдэ интервью үгэхэдөө, Г. Коль манай ухибүүдэй дайн байлдаа үзэнгүй, хододоо амгалан тайбан ажаhууха байhыень найдуулаа hэн. Иимэ этигэлэй хөөрэлдөөн хоёр Германиин нэгэдэнэй удаал болоо гэхэ байнаб.

Зарим нэгэн дайнай урда тээхи Советскэ Союз Германи хоёрой хэлсээн тухай хэлэжэ болохо. Теэд мүнөө түби дэлхэймнай тад ондоо болоо ха юм. Чернобыльдо болоhон аюул ядерна дайнай хэды ехэ аюултай байhые гэршэлэн харуулаа. Түби дэлхэйн хуби бүхэндэ АЭС байгуулагданхай. Нэгэ бомбын буугаа hаань, юун болохоб?

Юрэдөө бултанай хүсэл оролдолгоор арад зонойнгоо жаргалта байдалай түлөө оролдохо ёhотойбди. Швеци, Финлянди, Швейцарида зоной (США, Япон тухай хэлэhэнэйшье үлүү) ажабайдал hураггүй hайн гэлсэнэбди. Теэд бидэшье зонойнгоо hуудал байдал hайжаруулха экономическа, политическэ онол аргануудые бэдэржэ олохо ёhотойбди.

Саашань хэлэхэдэ «коммунизм» гэhэн удхые ойлгохо байнабди. Тэрэниие ганса хүдэлмэрилэгшэдэй байгуулха хэрэг бэшэ, харин хүн түрэлтэнэй бүгэдын зорилго гэдэг ниитын эрдэм шэнжэлдэг эрдэмтэдые би дэмжэнэб. Энээниие бэелүүлхын түлөө түби дэлхэй түрүү үзэлтэй, үнэн сэхэ хүнүүд булта хамтаран ажаллаха үялгатай. Эндэ тэдэнэй шажан мүргэлэй, национальна, социальна байдал хараада абтаха horгүй.

Германиин асуудалай зүбөөр шиидхэгдэhэндэ, тэрэнэй хүгжэлтэдэ би, буряад хүн, ехэ этигэнэб. Үhөөрхэн хяаралдадаг Баруун Зүүн оронуудай, НАТО болон Варшавска Договорой гүрэнүүдэй хоорондо хэлээ ойлголсоод байхада, капиталис ФРГ социалис ГДР хоёрой нэгэдээд байхада, Буряадтаа бидэ нэгэдэжэ шадахагүй байна гээшэ гүбди? Хүршэ областьнуудтаа үгээ ойлголсохонь хүшэр гээшэ гү?

Д. ОЧИРОВ,
философиин эрдэмэй кандидат, СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн.

ХИЛЫН СААНАhАА
ТАСС · АПН

[illegible]НГТОН. Америкын [illegible] программанууд[illegible] мүнгэ hо[illegible] хорооhын түлөө [illegible] конгрессэй сенат [illegible]. 1991 ондо фе[illegible] зургаанууд[illegible] Аэронавтикын бо[illegible] самбуулинай дайдые [illegible] национальна [illegible] (НАСА) мүнгэ [illegible] тухай сенаторнуу[illegible] хуулиин про[illegible] хараалагдана.

[illegible] самбуулинай за[illegible] проектнүүдтэ мүнгэ [illegible] баhал бага бол[illegible] Жэшээнь, научно[illegible] программануудые [illegible] 5,6 миллиард [illegible] hомологдохо болоо. [illegible] зорилгоор 1,5 ми[illegible] доллар hомол[illegible] засаг захир[illegible] табиhан бай-

[illegible]А. Эдеэ хоолой [illegible] шиидхэхэ талаар [illegible] правительство хэдэ [illegible] хэмжээнүүдые хараа[illegible] Кубын магазинуудай [illegible] хооhон байhан саг-

та энэнь ехэ саг соогоо абтаhан хэмжээнүүд болоно.

Табан жэлэй болзорто эбэртэ бодо малай 1000 ферма, жэлдэ 700 миллион үндэгэ магазинуудта эльгээхэ шубуу үсхэбэрилгын 1800 ажахы баригдахаар хараалагдана. Бүри ерэхэ жэлдэ гахай үсхэбэрилгын 50 комплексно түб продукци үгэжэ эхилхэ ёhотой. Правительствын тоолон гаргаhанай ёhоор, шэнэ нуур сөөрэмүүдые, уhалуурнин ханаабуудые барижа, газарай үрожэл hайжаруулха ашаг үрэтэй түхеэрэлгэнүүдые хэрэглэхэдэ, саахарай улhанай ургасые хоёр дахин, цитрусовэ ургамалнуудай—3, банануудай ургасые 4 дахин дээшэлүүлхэ арга бии болохо юм. Тэрээнhээ гадна овощ, үрэ жэмэс, барайгар үйлэдбэрилгые горитойгоор дээшэлүүлхээр хараалагдана.

Кубын хүтэлбэрилэгшэ Фидель Кастро hүүлэй үедэ орон соогуур ябахадаа, тус программые бэелүүлгын тодорхой арга онhонуудые найруулhан байгаа. Хото го-

родуудай хэдэн зуугаад мянган хүн зон жэлдээ дунда зэргэнь хоёр дахин гурбан долоон хоног соо хүдөө ажахыда хабаадаха гэжэ хараалагдана.

Гадна хүдөө ажахын элдэб объектнүүдэй барилгада hайнаар хүдэлдэг 35 мянган хүдэлмэрилэгшэдые хабаадуулхаар түсэблэгдэнэ.

ТОКИО. «Урда урдаhаа зуридоод байхаяа болижо, харилсаа холбоо бэелүүлhэн дээрэ гэhэн бодолой бухы дэлхэйн үргэнөөр таража байхада, совет-япон харилсаануудта бии байhан асуудалнуудые шиидхэлгэдэ hайнаар нүлөөлхэ бээз гэжэ найданабди»,— гээд эндэ болоhон пресс-конференци дээрэ Японой Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын пресс-секретарь Тайдзо Ватанабэ мэдүүлээ.

Зүүнэй болон Баруунай хоорондохи харилсаануудые hайжаруулха хэрэг «хойто нютагуудай» асуудалые шиидхэлгэдэ, мүн СССР-эй болон Японой хоорондохи харилсаануудые hайжаруулгада туhалаа hаань hайн hэн гэжэ Японой МИД-эй тусхайта түлөөлэгшэ мэдүүлээд «Токио симбун» газетэ тэмдэглэнэ. Германиин нэгэдэhэн ябадал Корейн хахад арал дээрэ шэнэ гурим тогтоохо шэглэл бэхижүүлгэдэ нүлөө үзүүлээ hаань, hайн hэн гэжэ Т. Ватанабэ тэмдэглэбэ.

ПАРИЖ. Гүрэнэй предприятинуудые үмсэдэ дамжуулхадань Зүүн Европын гүрэнүүдтэ туhаламжа үзүүлхыень Европын соведэй парламентска ассамблейн гэшүүн оронуудтаа хандаба. Европын 23 оронийе нэгэдүүлдэг политическэ зүбшэлэлгын эмхиин ассамблейн Францин Страсбург хотодо болоhон сесси дээрэ промышленна ба хүдөө ажахын предприятинуудые үмсын болгохо дүй дүршэлөөр андалдахыень Европын соведэй гэшүүдтэ дурадхаха тогтоол батапан абаба. Зүүн Европодо түсэблэгдэдэг экономикоhоо дэлгүүртэ шэлжэн оролгодо бэлдэхэдэ эдэ бүгэдэнь туhалха hэн.

Хүдөө ажахыда иимэрхүү хэмжээ абабал, туhатай байха гэжэ резолюци соо заагдана. Советскэ Союз жэшээ болгон харуулагдана. Тэндэхи колхозой болон совхозой зөөри болодоггүй газарай 5 процентнь оронoй хүдөө ажахын продукциин 40 процентые үгэдэг байна.

ООН. «Хубилжа байhан дэлхэй дээрэхи амгалан тайбан ба аюулгүй байдалай түлөө харюусалга» гэhэн совет-американ хамтын мэдүүлгэ баталан абалгаар СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр Эдуард Шеварднадзе болон США-гай гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкер хоёрой уулзалга эндэ түгэсэбэ. Энэнь hүүлшын арбан хоногто хоёр министрэй гурбадахи уулзалга болоо. Тэрэ 6-hаа үлүүтэй час үргэлжэлhэн байгаа. Европодохи юрын зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хорооhо асуудалнууд гол түлэб зүбшэн хэлсэгдээ.

БЕЛГРАД. Крагуевац хотодо ерэхэ табан жэлдэ харилсаа холбоо бэелүүлхэ тухай протоколдо ВАЗ-ай болон Югославиин «Црвена застава» (Улаан туг) автозаводой түлөөлэгшэд гар табиба. 800 миллион долларой автомашинанууд, үзелнүүд болон детальнуудые нэгэ нэгэндээ худалдаха гээд документээр хараалагдана.

Волго дээрэхи автомобиль бүтээгшэд табан жэлэй туршада 150 мянган «Лада» ба «Самара» машинануудые Югослави эльгээхэ юм. Харин Югославиин 20 предприяти ВАЗ-ай цехүүдые электро-түхеэрэлгэнүүд ээ р, аккумуляторнуудаар, нэмэгдэлгын материалнуудаар хангаха юм.

Нигүүлэсхы сэдьхэлтэндэ

ЖЕНИИЕ АБАРЫТ!

Гэр бүлэдэнь эргэгүй ехэ гасалан зоболоной тудажа, долсотой Жени басаганайнь лейкоз гэжэ эрдоһотой хатуу аад, хоморой үбшэндэ дайрагдаһан ушараар үбгэн, һамган С. Д. ба Д. Ю. Цыбановтан, элүүрые хамгаалгын, ссёлой хүдэлмэрилэгшэд манда хандаа. Хэдэн жэлэй туршада тэрэ Москвада саг үргэлжын харууһалга, хиналта доро байгаад, аргалуулагдажа байна. Гэбэшье һайн болоногүй. Манай орондо иимэ үбшэнгүүдые хүсэд аргалжа шаданагүй ха юм.

Энээнтэй дашарамдуулан, Цыбановтан, тэдэнэй дүтын түрэлхид басагые аргалуулхын тула Японодо эльгээхэ хэрэгтэ туһа хүргэхые гуйна. Тэндэ иимэ үбшэнтэниие эдэгээдэг ха юм. А. Д. Сахаровай нэрэмжэтэ Нигүүлэсхы сэдьхэлэй ба социальна хамгаалалтын орденой мэдэлэй туһа хүргэдэг бүлгэмэй гүйсэдхэхэ соведэй түрүүлэгшэ Е. Ю. Поплавская энэ хэрэгтэ али болохоор туһалхабди гэжэ уридшалан зүбшөөлөө үгэнхэй. Энэ асуудалаар тэрэ телевиденеэр Буряад ороной эрхэтэдтэ хандаа, һаяын сагта түбэй телевиденеэр энэ ушар тухай дамжуулга болохо.

Цыбановтанай залуу бүлэ бидэндэ тон хайратай, тэдээндэ али болохоор туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлхээр бэлэмди. Теэд энэмнай үшөөл багадана. Тиимэһээ Жениие эдэгээхын тула республикын үргэн олониитэдэ, предприятинуудай, колхоз, совхозуудай, эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандажа, нигүүлэсхы сэдьхэлээ элирхэйлэн, А. Д. Сахаровай нэрэмжэтэ Нигүүлэсхы сэдьхэлэй ба социальна хамгаалалтын жасада һайн дураараа мүнгэ үргэхые уряалнабди. Иимэ адресаар эльгээхэ гэбэл, түхэригүүдээр — **расчетный счёт № 700809 в Московское гор. управление Жилсоцбанка СССР, инвалютаар — Внешэкономбанк СССР, расчетный счёт № 87090906/002.** Тиихэдээ эдэ хоёр ушарта **«для Цыбановой Жени»** гэһэн тэмдэг табиха хэрэгтэй.

Хүүгэдые мэдэхэйрэн, үмэгшэлэн хайрладаг бүхы хүнүүд али болохо дэмжэлгэ үзүүлхэ гэжэ найданабди.

Ленинэй нэрэмжэтэ Совет хүүгэдэй жасын Буряадай отделени, Буряадай АССР-эй Соёлой министерство, Арадай эрдэм һуралсалай министерство, Улаан хэрээһэнэй бүлгэмэй республиканска комитет, элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай Буряадай республиканска комитет.

ТОН ДЭЭГҮҮР, «ҺҮРӨӨ ДАРАМА» ҮНЭ СЭНТЭЙ

(Ногоон базаарай сэнгүүд тухай)

Улаан-Үдын ногоон базаар, октябриин 13, үдэрэй 12 саг. Энэ сагта базаарай тагууд дээрэ эдеэ хоолой зүйлнүүд элбэг байдаг гээшэ. Мүн хүн зон олоор ерэнхэй, урагша хойшоо ябажа, сэнгүүдыень анхаралтайгаар харана. Базаарай баруун хойто тагууд дээрэ наймаалагдажа байһан мяханай хойноһоо зон олоороо зогсоно. Бүхыдөө 6—7 үхэрэй мяхан оруулагданхай наймаалагдана хэбэртэй. Нэгэ килограмм үхэрэй мяханай сэн тээмэндэ долоон түхэригтэ байһан һаа, мүнөө 8 түхэригтэ болоо. Гахайн мяхан өөрэгүй ехээр асарагданхай. Нэгэ килограмм мяханай сэнгынь 6 түхэригтэ юм.

Хүдөөһөө ерэһэн зоной хажууда горкоопторгынхид баһал үхэрэй, гахайн мяха худалдана. Харин тэдэнэрэй мяха хүнүүд үсөөнөөр абана. Гайхаһандаа дүтэлөөд сэнгүүдыень харанабди: нэгэ килограмм үхэрэй мяхан 7 түхэриг 50 мүнгэтэ, гахайнь 6 түхэригтэ байба. Шанараараа муушаг, үнишэг болоһон, энэ мяханай иимэ үнэтэй байхада, хүн зон хүдөөһөө асарагдаһан мяха дуратайгаар абаха байна ха юм. Энэ үедэ хониной мяхан оройдоо худалдагдаагүй. Тээ саанахана нэгэ хүн тахяа наймаална. Нэгэ килограммыень 6 түхэригөөр худалдаашье һаань, тэрэнэй хойноһоо зон олоор зогсоно.

Алтан намарай энэ үеэр огородой эдеэнэй ургаса баян гэжэ мэдэнэт. Тиимэһээ ехээр, үнэгүйгөөр худалдагдана гэжэ ногоон базаар ерээдүй байхадаа, һанажа болохот. Үнэн дээрээ тиимэ бэшэ. Үнэхөөрөөшье, морхооб, помидор, капуста, свекло, редькэ, репэ, петрушка, укроп огородой бусад ургамалнуудай хэр ехэ байгаашье һаань, үнэ сэнгынь байгша оной эртэ хабарайхитай адлишуу. Харсаад үзыт даа. Нэгэ хүнэг хартаабха 4—7 түхэригтэ, нэгэ килограмм помидор—5, перец—5, морхооб—2, свекло—2, капуста—0,80, үнгэтэ капуста—3, баклажан—3,50, петрушка—3, дабһалагдаһан үгэрсэ—2, редькэ, репэ—2 түхэригтэ байна. Дунда Азиһаа ерэгшэдһээ гадна гол түлэб эндэхи үбгэд, хүгшэд бусадшье огородшод эдэ бүгэдые наймаална. Хамаг юумэнэй үнэ сэнгэй дээшэлжэ байхада, үнэтэйгөөр худалданат гэжэ тэдэнэрые зэмэлхээршье бэшэ гэжэ һанагдаа һэн.

Оронаймнай дулаан нютагуудһаа ерэһэн хүнүүд арбуз, дыни, груша, яблока, гранат, курага, сливэ, чернослив болон бусад юумэнүүдые ехээр асаранхай худалдажа байгаа. Гэбэшье сэнгүүдынь «тохоногоо хазама» үнэтэй юм. Жэшээлхэдэ, нэгэ килограмм дыни, арбуз—2, груша—5, яблока —3-һаа 6 түхэриг хүрэтэр, гранат—8, курага—15 түхэригэй болоно. Харин эндэхи хүгшэднай тэдэнэрые һэшхэлтэй болыт гэһэншүү нэгэ хүнэг ранеткээ 15 түхэригөөр худалдана.

Сэсэг наймаалдаг газарта зон үсөөн һэн. Тиимэһээ хажуугаарнь гараһан хүнүүдые гарһаань татаагүй гэхээр дуудажа, элдэб сэсэгүүдые дурадхана. Теэд сэнгүүдыень хараһан хүн тархияа һэжэрһээр саашална. Инаг дуратай басагандаа һайхан баглаа сэсэг бэлэглэхээ һанаһан студент 40 түхэриг стипендиингээ хахадыень шахуу гаргажа, наймаалагшада үгэхэ болоно. Харин ори ганаса розо сэсэг абахын тула 3 түхэригтэй байха хэрэгтэй.

Ногоон базаарай эгээл хойто захада «Горксопрынокторг» огородой эдеэ наймаална. Эндэ зогсоһон хүнүүдэй ээлжээн яһала ута. Худалдагдажа байһан продукциин үнэ сэн бусад тээхиһээ хараа байса доогуур.

Базаарай газаагуур хушын һамар худалдагшад олон. Нэгэ аяга һамар абаха гэбэл, 80 мүнгэтэй байха хэрэгтэй.

Мяхан, овощ болон үрэ жэмэсэй үнэ сэн ороной бусад хотонуудай базаар дээрэ ямар гээшэб? Тус асуудалда харюусахын тула «Семья» газетэдэ толилогдоһон зарим тоо, мэдээнүүдые харая.

(Нэгэ килограммай үнэ сэн (түхэригөөр)

Эдеэ хоолой зүйлнүүд	Москва	Красноярск	Магадан
Үхэрэй мяхан	20-00	6-00	15-00
гахайн мяхан	18-00	5-00	15-00
хартаабха	1-00	1-50	1-50
морхооб	1-50	2-00	5-00
свёкло	2-50	1-50	4-00
редис	2-50	2-00	5-00
дабһалагдаһан үгэрсэ	4-00	4-00	3-00
помидор	4-00	3-00	3-00
капуста	1-00	0-50	базаар дээрэ үгы
яблока	10.00	5-00	12-00
груша	10-00	6-00	10-00
арбуз	0-80	1-50	3-50
дыни	1-00	1-50	10-00

Энэ мэдээсэл суглуулан толилогшо **Д. АМОГОЛОНОВ.**

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ЭРХЭ СҮЛӨӨГЭЙ ТҮЛӨӨ ТЭМСЭДЭГ ҺЭН

Буряадууд болон тэдээнтэй суг хүршэ һуудаг эвенкнүүд энэ зуун жэлэй эхиндэ национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөндэ 1900 оной июниин 5-да 1901 оной апрелиин 23-да «бусад түрэлтэндэ» харша, тэдэнэй эрхэ сүлөө хаһаһан хаанай 2 захиралта гараһан юм. Нэгэ Указынь «Забайкальска областиин таряашадта болон инородецуудта (бусад түрэлтэндэ) газар хубаарилха талаар гол үндэһэн» гэжэ нэрлэгдэнхэй һэн. Хаанай энэ хуулияар Байгалай зүүн бэеын буряадууд болон эвенкнүүд ээлжэ байһан ехэнхи газараа алдаха баатай болоо һэн.

Тиихэдэ нүгөөдэ Указ «Забайкальска областиин нүүдэл арадуудай ниитын хүтэлбэри болон сүүдэй байгуулалта тухай» гэжэ һэн. Энэ хуулиин ёһоор, буряад зоной инородческо управа, Степной дүүмэ гэдэгүүд волостной системээр һэлгэгдэхэ ёһотой байгаа. Иимэ хоёр Указай гарахада, буряадууд ноёдуудтаа, тайшаануудтаа толгойлуулаад, указуудые болюулха һэдэлгэ эдэбхитэйгээр гаргажа эхилбэ. Петербург, Шэтэ, Эрхүү хотонууд руу элшэн сайдууд эльгээгдэжэ, гуйлта барижа, ниислэл хотодо ажаһууһан буряадуудай аша туһаар хаанда орожо, тэдэ указуудые болюулха хүсэлэнтэй байгаа. Теэд энэ хэрэгынь бүтэжэ үгэбэгүй. 1903 оной июниин 3-да хаан энэ 2 указ хүсэндэнь оруулхые захирһан байгаа.

Тэрэ оной октябриин 27-до Алас-Дурнын наместник тушаалтай генерал-адъютант Алексеев Забайкалиин сэрэгэй губернаторта хаанай зарлигые түргэн шууд бэелүүлхэ хэрэгтэй гэжэ дуулгаа һэн. Тиихэдэнь Забайкалиин губернатор буряадууд болон эвенкнүүдэй энээнһээ урда болоһон шанга хүдэлөөнүүдые һанаандаа оруулаад, эдэ указуудые болгоомжотойгсор хүсэндэнь оруулха гэжэ оролдоһон юм гэдэг.

Харин арадай дунда хүдэлөөн үдэр бүри эршэдэжэ байгаа һэн. Тиин 1903 оной ноябриин 13-да Хориин 11 эсэгын буряадуудай аха заха түлөөлэгшэд сагаан хаанай советник Жамцаран Бадмаевта телеграмма эльгээһэн байгаа. Тэрэнь «Айхабтар хатуу саг ерэжэ, манай байдалай хуули засаг үмхиржэ, хори буряадууд Үндэр Сагаан хаанай хүлдэнь унажа, энэ хоёр указайнгаа бэелүүлгые болюулхые гуйнабди» гэһэн удхатай һэн. Имэрхүү телеграмманууд гансал хори буряадууд бэшэ, мүн баргажан, ага, сэлэнгэ буряадуудай нэрэһээ эльгээгдэһэн юм.

Теэд баяд, ноёдой Сагаан хаанда гуйлта-бэшэгүүдые, элшэн сайдуудые эльгээжэ байһан сагта үгытэй, харашуул миин һуугаагүй, буһалгаа татаха гэжэ һэдэдэг һэн. Тиихэдээ хаанай указаар табигдаһан «таряашадай, инородецуудай начальник» гэһэн тушаалда һунгалтануудай болоходо, һаад хэжэ эхилээ. Бүхы Буряад орон соогуур улад зон суглаануудые зарлажа, энэ 2 указ абахагүйбди гэһэн эрилтэ табиһан байна. Жэшээнь, Дээдэ, Доодо Бүргэлтэйн, Гэгээтэ-Наринай, Ториин, Алсагай буряадууд бодоһон юм. 1903 оной декабриин 3-да Забайкалиин губернатор хаанда иигэжэ бэшээ һэн: «Шэтын уездын Үльдэргын управлениин буряадууд зонхилолгын ноёдуудые үлдэжэ, указуудые тоохогүй гэжэ шиидэбэ. Тиимэ ушарнууд Онгостойн, Дээдэ-Үдын 2-дохи участогай буряадуудта, Баргажанай эвенкнүүдтэ болоһон байна».

1903 оной декабриин 22-то сэрэгэй губернатор бэшэхэдээ, зонхилолгын ноёдой һунгалта һайн дураар хаанашье болоогүй гэжэ мэдээсэбэ. Тиихэдэнь хизаарай дээдэ ноёд өөһэдынгөө хүнүүдые һүчгагдаха һууринуудта һуулгажа эхилбэ. Арадай хүдэлөөн үшөө ехээр бусалжа, эльгээгдэһэн ноёд һайдуудые намнажа эхилбэ. Тэдэ сохюулха, алуулхаяа айгаад, хотонууд тээшэ тэрьелбэ. Тиихэдэнь хизаарай ноёд тэдэниие түрмэдэ һуулгахабди гэжэ айлгаба. Иимэ хүшэр байдалда ороһон инородческо начальнигууд түрмэдэ һуунхаар буряадуудта сохюулаа һаамнай дээрэ гэжэ шиидээд, хүдэлмэриингөө газарнуудта таража эхилээ һэн. Буряадууд энээнһээ үшөө ехээр сухалдажа, старшина, старостануудаа намнажа эхилбэ.

Иимэ ушарнууд элдэб тээ, олон газарта үзэгдэһэн байна. Нэгэ иимэ ушар дурдамаар. 1904 оной январиин 11-дэ Дээдэ-Үдын уездын 3-дахи участогай таряашадай начальник Заганай Үртөө шэнээр һунгагдаһан ноёдто тамгануудые барюулхаяа ерээ һэн ха. Эндэ болоһон ушар тухай тэрэ начальник иигэжэ бэшэһэн гэхэ: «Ерэхэдэмнай, эндэ зуу гаран буряадууд хүлеэжэ байба. Шэбэртын старшина Очиров иигэжэ зарга бариба: дүрбэ-табан час урда буряадууд Шэбэртын тамга, саарһануудые буляагаад бусаагүй. Тиихээнь бүхы гэмтэдэй нэрэнүүдые саарһан дээрэ бэшээд, намда үгэхыень би Очировта захирбаб. Очировай гаража үрдеэгүй байхада, үүдымнай бута сохёод арбаад-хорёод хүн орожо ерэбэ. Нюдаргаа харуулжа байгаад, урдаһаамнай хашхаралдаба. Ойлгоһон юумэмни гэхэдэ иимэ: «Шэнэ ерэһэн ноёдые хүзүүн дээрэ һуулгахагүйбди. Хүсөөр һуулгаа һаатнай, тэдэнииешье, шамайешье алахабди». Удаань волостиин бэшээшэ Ионовые газаашань шэрэжэ гаргаад, сохижо эхилбэ. Минии дуугараад үзэхэдэмни, урдаһаамни: «Ши абяагүй бай»,— гэбэ. Тиигээд старшина Очировта аһалдаба. Арай гэжэ аргадажа болюулбаб. Үдэшэлэн старостын гэртэ тэдэнэр ерээд, шала доро хоргодоһон Санжиевые оложо ядаад, һөөргөө бэшээшэ Ионовые хэһээбэ. Һүүлдэнь Санжиевые олоод, хэдэн хабһыень хухалжа, тархиень гэмтээгээ һэн».

Иимэ хүдэлөөн Байгалай зүүн бэеын бүхы буряадуудай, эвенкнүүдэй дунда болоһон байгаа.

Агын дасанда 500—600-гаад зон сугларжа, шэнэ табигдаһан ноёдые тангаригыень абуулаагүй һэн. Захааминай буряадууд, Армагай эвенкнүүд бусадһаашье үлүү ехэ зоригтой һүрэсхэлгэ ябуулба. Шалгалта хэхэеэ тиишэ ерэһэн ноён эдэ зон эсэргүүсэн бодоходоо болохо гэжэ ойлгоод, дээшэнь дуулгаба. Тиигэжэ 1904 оной февралиин 5-да генерал-адъютант Алексеев Хориин, Сэлэнгын, Агын, Баргажанай дүүмэнүүдэй, Онгосын, Хужартын, Сонгоол управленинүүдэй буряадуудые дарахыень сэрэг эльгээгээ һэн.

Хүдэлөөндэ хабаадаһан бүхы хүнүүд сүлэлгэдэ эльгээгдэжэ, түрмэдэ хаагдаһан юм.

Агын дасанай шэрээтэ Сундуров тушаалһаа болюулагдаба. Онёогой дасанай гэнин лама Сангоров бусад ламанартай хамта хашалгада орохоодоо, хилын саана тэрьелхэ баатай болоо һэн.

1904 оной февралиин 7-до ниислэл хото Петербургһаа Вампилов, Цыбенов гэжэ буряадууд хүдэлөөндэ хабаадалсаа гүүлээд, намнуулба.

Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, сүлэгдэһэн, түрмэдэ хаагдаһан хүнүүдэй тоо олон һэн. Гэбэшье эдэ хүдэлөөнүүдэй ашаар, хаанта засагай указуудые хүсэндэнь оруулха болзор хойшолуулагдаһан байна.

Арад зоной хүдэлөөнүүдые толгойлһон баяд ноёд хашагдахадаа, энэ хэрэгтээ урбажа эхилбэ. Энээниие ойлгоһон дээдын ноёд дарлалтаяа бүрил шангадхаба.

Шэтэдэ һууһан мещанин Иона Карзаев гэдэг 1904 оной февралиин 6-да полицидэ ябуулһан докладной мэдүүлгэ соогоо иигэжэ бэшэһэн байна: «Би буряадаар ойлгодог хадаа буряадуудай дунда ябахадаа, тэдэнэй хөөрэлдөөе шагнажа, иимэ юумэ ойлгоһон байнаб. Реформо буруушаагшадай олонхидынь баяшуул, ноёд юм. Жэшээнь, Цыбикдоржиев, Базар Цыдыпов, Аюшеев гэхэ мэтэнүүд. Тэдэ буряадуудые Россиһаа таһархыень номнолно. Тиин тэдэнэй дунда эгээл ехээр нүлөө үзүүлдэгынь Хориин тайшаа Эрдэни Бадмацыренов мүн».

Энэ зарга баригшадай туһаар олон лэ хүн сүлэлгэдэ эльгээгдэһэн, түрмэдэ хаалгаһан байха. Тиигээд иимэ саарһатай болоходоо, губернатор Назаров эгээл ехэ зэмэтэйнь Бамбацыренов байна гэжэ ойлгобо. Тэрэниие 5 жэлээр сүлэлгэдэ эльгээхэ гээд тогтоогдобо.

Энэ үе сагта зэбсэгтэ тулалдаануудшье болоһон байна. Теэд бишыхан арадай хэдышье баатарлигаар дайлалдаа һаа, дэмы юумэн гэжэ ойлгосотой ха юм. Россин сэрэгэй министр Куропаткин Шэтэ ерээд, «танай муу арад үсэд зангаа харуулаа һаа, энэ бэеэрээ дэлхэй дээрэһээ үгы хэгдэхэ» гэжэ хэлэһэн гэдэг. Хоёрдохёор, энэ хүдэлөөнэй хүтэлбэрилэгшэдэй олонхинь баяшуул байгаа ха юм. Тиигээд зэбсэгжэһэн арад хаанай засагтай дайлалдахадаа, бута сохюулхаяа ойлгоо бэшүү. Тиин буряадуудай, эвенкнүүдэй 1900—1904 онуудта болоһон национально-сүлөөлэлгын хүдэлөөн ямаршье нүлөөгүй байгаа гэхэдэ алдуутай. Эгээл ехэ үрэнь гэхэдэ, газар буляаха реформо хойшолуулагдаа һэн. Хоёрдохёор, газарай реформо Захаамин, Армаг нютагуудта үнгэргэгдөөгүй юм.

Баир ЦЫРЕМПИЛОВ,
Буряадай багшанарай институдай студент.

«ДАЯН» ГЭЭШЭ ЮУН БЭ?

СССР-эй Наукануудай академиин Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай үйлэдбэриин нэгэдэлэй дэргэдэ «Зүүн зүгэй арадуудай медицинын түб» гэһэн һургуули манай республикада хүдэлжэ эхилхэнь. Энэ «Даян» гэжэ нэрэтэй зүүн зүгэй арадуудай бэе махабад элүүржүүлхэ, һайжаруулха һургаал, заабари болоно. «Даян» гэһэн монгол үгэ, хүлөө забилаад, һанал бодолоо нэгэ юумэндэ шэглүүлэн һууха гэһэн удхатай. Түбэдэй, Хитадай, Монголой арадуудай заншалта энэ упражненинүүдые республикын хүн зоной дунда дэлгэрүүлхэ зорилго тус һургуули урдаа табина.

Мүнөө тус һургуулида бэеын элүүрэй табан бүлэг байгуулагдаад, хэшээлдэ ябаха дуратайшуулые бүридүүлжэ эхилэнхэй. Эдэнэр түбэдэй йогуудые, каратэ, у-шу болон бусад бүлэгүүдтэ ябажа, һураха болоно. Тус һургуулида ябаха дуратайшуул иимэ адресаар хандажа болохо: **Улаан-Үдэ, ул. Столбовая, 56.**

Үндэһэн арадайнгаа аша туһатай ёһо заншалнуудые һэргээхэ, һорилго хэжэ һураха упражненинүүдые танай анхаралда эндэ дурадханабди.

Хүнэй ухаан бодолдо нүлөөлдэг аргануудые эмхидхэхэ һургуулиин хүтэлбэрилэгшэ, түүхын эрдэмэй кандидат Н. В. Абаев эдэ хэшээлнүүдые хэблэлдэ бэлдэбэ. Харин Үбэр-Монголой Хүхэ-Хотодо хэблэгдэһэн Данзан-Доржын «Тамирай болбосорол» гэһэн номые Дагзамаа Цыремпилова буряадшалаа.

БЭЕ МАХАБАД ЭЛҮҮРЖҮҮЛХЭ АРАДАЙ ГИМНАСТИКА ТУХАЙ

Элдэб үбшэнһөө һэргылхэ ба хүнэй бэе махабад элүүржүүлхэ хэрэгтэ эм домһоо гадна бусад аргануудые, тэдэнэй дунда психологическа (хүнэй сэдьхэл бодолдо нүлөөлдэг) аргануудые үргэнөөр нэбтэрүүлгэдэ хүн зон анхаралаа ехээр хандуулдаг болоо. Эдэ аргануудые мүнөө үеын медицинэдэ хэрэглэгдэдэг химическэ зүйлнүүдтэй (эм домуудтай) сасуулхада, тэдэ үлүүсэ һайн, ехэ аша туһатай гэжэ хэлэлтэй. Бэе махабадаа элүүржүүлхэ, һорихо эдэ упражненинүүд ямаршье муу нүлөөгүй, эмшэлгын газарташье, гэр бараандаашье хэжэ боломоор юм. Тиимэһээ эдэ упражненинүүд үргэн олониитэ хүн зоной дунда үргэнөөр дэлгэржэ магадгүй. Хүнэй сэдьхэл бодолдо нүлөөлдэг (психофизическэ) эдэ арганууд мүнөөнэй баруунай (Европын) медицинэһээ хүсэтэй гэжэ хэлэхээр. Жэшээлхэдэ, Зүүн зүгэй медицинын заншалта системэнүүд (хитад, түбэд, энэдхэг ба бусад) үбшэнүүдэй дүрбэнэйнь гурбан хубиие эм дом хэрэглэнгүйгөөр ондоо аргаар эдэгээжэ боломоор аргалха хэрэгтэйшье гэжэ тоолодог. Ушар иимэһээ энэдхэг йога, у-шу гэһэн хитад дайшалхы тулалдаанууд болон цигун гэһэн амисхаалай упражненинүүд, түбэд кум-ньe гэһэн упражненинүүд болон бусад Зүүн зүгэй арадуудай дунда эртэ урда сагһаа хойшо үргэнөөр мэдээжэ юм. Харин мүнөөнэй үе сагта тус системэнүүдэй олонхинь бүхы дэлхэй дээгүүр дэлгэрэн таража, олондо мэдээжэ болоо, хүн зоной дура сэдьхэл татаа.

Зүүн зүгэй тулалдаанууд болон тэдээндэ хабаатай бэе махабад элүүржүүлхэ системэнүүдэй һүүлшын жэлнүүдтэ манай орондо нэбтэрүүлэгдэжэ захалһан ушар энээниие гэршэлнэ. Тиихэдэ баһа манай орондо Зүүн зүгэй тулалдаануудай Бүхэсоюзна ассоциаци байгуулагданхай. Манай Буряадташье тэрэнэй отделени бии юм. Жэшээ болгон дурдабал, һаяшаг Улаан-Үдэдэ тогтоогдоһон «Зүүн зүгэй медицинын түбтэ» эдэ системэнүүдтэ ехэхэн анхарал хандуулагдана. Эртэ урда сагта буряадуудай, бүхы монгол угсаатанай хэрэглэдэг эдэ упражненинүүд бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ болоһон йога, у-шу гэхэ мэтэһээ дутуугүй һайн аша туһатай байһан юм. Гэбэшье бэеэ һорилгын элдэхэн ёһо заншалнууд мартагдажа, орхигдошоһон байгаа, тэдээнэй зариманиинь лэ мүнөө үе хүрэтэр дамжан ерэһэн гээшэ. Тиимэһээ тэдээниие мүнөө шудалха, саашадань һэргээн хүгжөөхэ, нэбтэрүүлхэ шухала.

Буряад зон хэр угһаа аха дүү монгол арадуудтаа соёл болбосоролой талаар нягта хани харилсаатай байһан тула манай эмшэлгын ёһо заншалнуудта монгол арадай эмшэлгэ ехэхэн нүлөө үзүүлһэн байгаа. Харин монгол эмшэлгын заншал өөрынгөө ээлжээндэ баһа түбэд-энэдхэг медицинэһээ олон зүйлыень өөртөө шэнгээн абаһан юм.

Тиин доро толилогдоһон упражненинүүдэй элүүржүүлгын системэнүүдэй зурагууд буряад арадай эмшэлэлгын ёһо заншалнуудые мүнөө үедэ һэргээхэ ба шудалха хэрэгтэ бүгэдын анхарал татаха бээз гэжэ һанагдана. Тус упражненинүүдэй Үбэр-Монголой автономито районда (КНР) мүнөө үе саг хүрэтэр дамжан ерэһыень монгол эмшэлэгшэд хэрэглэжэ эхилһэн байха юм.

Бэе махабад элүүржүүлхэ системэнүүд тухай эндэ толилогдоһон зурагууд (заабаринууд, хамтадаа 36 упражнени) хүнэй ухаан бодол, сэдьхэл һэргээхэ, мүн элүүр энхые ба бэеын тамирые бэхижүүлхэ гэһэн буряад арадай ёһо заншалнуудые һэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэ онсо үүргэ дүүргэхэ бэзэ гээд бидэ найданабди.

Н. АБАЕВ,
Зүүн зүгэй тулалдаануудай Буряадай АССР-эй бюрогой гэшүүн, БИОН-ой востоковедениин таһагые даагша, түүхын эрдэмэй кандидат.

1 2 3 4

Упр. 1. Орон дээрээ өөдөө хаража хэбтээд, үрөөһэн хүлөө бохиилгохотойгоо хамта хангир шэлбээ хоёр гараараа шанга адхаад һууха. Энэ мэтээр хоёр хүлөө ээлжээлүүлэн, найма дахин дабтажа хэхэ. Энэнь үбдэдэг, шархирдаг үбдэг болон бусад үе мүсэнүүдые аргалхада туһатай байдаг. Имэрхүү хүдэлсые бэе һайтай хүн орон дээрээ һандайлжа һуугаад, үгышье һаа, зогсоод хэхэ болоно.

Упр. 2. Орон дээрээ хүлөө дабшалан (забилан) һуужа, шэхэн, нюдэн болон хамарайнгаа нүхэнүүдые гарайнгаа хургануудаар шангаар даража, гүнзэгыгоор амилаад, гэдэһэ дотороо шангадхаха, тиигээд амисхалаа аажамаар һуладхаха. Энэ хүдэлсые үглөөгүүр үлэн бэе дээрээ хэжэ байбал, бэеын мэдэрэл (нервнэ системэ) һайжаруулна.

Упр. 3. Тэгшээр забилан һуугаад, хоер нюдөө анижа, һанамжа бодолгоо зангидан суглуулаад, хоер гараараа духаяа болон толгойнгоо оройе үдэр бүри хахад часай туршада нидхэрэн даража байбал, ухаан сэдьхэл болон толгойн мэдэрэлые һайжаруулна.

Упр. 4. Хоер хүлөө үбдэгөөрнь бохиилгон, хоёр гараа юумэ тэбэрихэ гэһэншүүгээр сээжынгээ урда асараад, зосоогоо юушье бодонгүй һууха. Энэ хүдэлсые хахад час шахуу хэжэ байгаа һаа, сэдьхэлые тэгшэдхэнэ.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

АМИ НАҺА УТА БОЛГОХО АРГА

200 болон 200 гаран жэл соо амиды ябаха тухай Библи соо бэшэгдэһэн ушарнууд һаяын сагта үнэн мэтээр һанагдаха болохонь хаш. Вальтер Герингын ударидадаг Базелиин университедэй бүлэг эрдэмтэд амиды бэеын нөөсэ айхабтар ехэ арга боломжонуудые тодоруулжа, ами наһа ута болгоходо нүлөөлхэ арга бии гэжэ һанана. Бэе соохи ажабайдалай хүсэнүүдые гамнан үлөөхэдэ туһалдаг генүүдые туршалтануудые үнгэргэһэнэй эсэстэ гаргажа шадаабди гэжэ доктор Уве Вальдорф ТАСС-ай корреспондентдэ хөөрэбэ. Жэшээлхэдэ, энэ ген оруулһан хорхой шумуулнуудай ами наһанайнь үргэлжэлэл 50 шахуу процентээр ута болоно.

Ургажа байһан залуу бэеын клеткэнүүдэй химическэ бүридэлэй онсо хажуунуудые шэнжэлжэ байхадаа, олониитын анхаралда үшөө табигдаагүй энэ нээлтэ хэгдэһэн байха юм. Амиды бэеын хүгжэхэ бүринь тусхай янза түхэлэй клеткэнүүд үсөөрнэ гэжэ В. Геринг обёорһон байна. Бүри гүнзэгыгөөр шудалаад байхадань, тусхай янзын белогой тон түргэнөөр бага болоходонь, тус үйлэ хэрэг ушарһан байха юм. Иимэ белогуудые гаргадаг генүүдые тодоруулжа, тэдээндэ нүлөөлжэ, ами наһа ута болгохо асуудалые шиидхэлгын нюусануудые тааха ябадалда дүтэлхэ арга боломжо олдохонь гээшэ ха, гээд багсаагдаба.

Иимэ бодол минии ухаандэ тэнтэ орошоо һэн гэжэ В. Геринг хэлэнэ. Саашадаа үйлэ хэрэгүүд ехэ түргэнөөр хүгжэбэ. Амиды бэе соохоо хэрэгтэй ген гаргагдаа һэн. Энэ баримжалалгын зүб байһаниие хайшан гэжэ шалгаха гээшэб гэһэн асуудал гансата тодоруо бэлэй. Эрдэмтэд ехэ зохид, хүлеэгдээгүй зам олобо. Гендэ нүлөө үзүүлхэдэ, температурын дээшэлхэ ябадалда харюу үгэхэ баатай болоо һэн: 25 градуста ген белок бии болгоо, 29 градуста гаргахаяа болёо. Иимэ 8 туршалга үнгэргэхэдөө, 25 градуста байһан хорхой 29 градуста байгшадһаа удаан амиды байна гэжэ тодоруулагдаа һэн.

Базелиин университедтэ 1972 ондо бии болгогдоһон Швейцариин биологическа гол түб болохо эрдэмэй биоцентрумдэ ажабайдалай үндэһэ һуури шудалдаг эрдэмтэд ажалладаг юм. Дэлхэй дээрэ мэдээжэ эрдэмтэд эндэ туршалгануудые хэнэ. Һүүлэй хэдэн арбан жэлнүүдэй турша соо Базельда биологическа болон медицинскэ эрдэм хүгжөөжэ, энэ хотые түрүү уласхоорондын эрдэмэй түб болгожо шадаа. Һүүлэй дүрбэн жэл соо хоёр дахин медицинын талаар үнгэргэгдэһэн шэнжэлэлгэнүүдэй түлөө Базелиин эрдэмтэдтэ Нобелевско шангууд олгогдоо.

Таарамжатай генүүдые эдэбхижүүлдэг тусхай эм гаргаха тухай мүнөө хэлэхээр байна гэжэ В. Геринг тоолоно. Энэ бүлэгэй бүридэлдэ ородог эрдэмтэд тус шэглэлээр шэнжэлэлгэнүүдээ үргэлжэлүүлһэн зандаа.

В. МАКАРЧЕВ,
ТАСС-ай корр.

ҺОНИРХОЛТОЙ КОНФЕРЕНЦИ ҮНГЭРГЭГДЭХЭНЬ

Байгша оной октябриин 18—19-дэ Буряадай Ниитын эрдэмэй институдта «Сибириин болон тэрээндэ хүршэ арадуудай заншалта үзэл бодол ба соёл» гэһэн темээр бүхэсоюзна научна конференци үнгэргэгдэхэнь.

Конференциин түрүүшын үдэр гурбан гол элидхэл хэгдэхэ юм. «Сибириин арадуудай соёлой экологи» гэжэ темэдэ Ленинград хотын эрдэмтэ Ч. М. Такеами, «Сибирьтэхи үндэһэн яһатанай соёл ба шажан»— Т. М. Михайлов (Улаан-Үдэ), «Сибириин арадуудай шажанай юрэнхы ба онсо илгаанууд»— З. П. Соколова (Москва) гэгшэдэй элидхэлнүүд һонирхол татаха байха.

Энэ научна конференци дээрэ Буряадай, Тувын, Яхадай республиканүүдай, Владивосток, Фрунзе, Алма-Ата, Кемерово, Новосибирск, Москва, Ленинград хотонуудай эрдэмтэд буряадуудай ба Тувын арадуудай заншалта соёл гэгээрэлдэ буддын шажанай нүлөөн тухай шухала асуудалнуудаар мэдээсэлнүүдые хэхэ юм.

Мүн эрдэмтэд А. О. Бороноев (Ленинград), Е. В. Ревункова (Ленинград), Н. В. Кочетков (Владивосток) гэгшэд конференциин хоёрдохи үдэр элидхэлнүүдые уншаха байна.

Сибириин болон тэрээндэ хүршэ арадуудай заншалта үзэл бодол ба соёл тухай хөөрэлдөөндэ манай республикын олон тоото эрдэмтэд хабаадахань.

Энэ конференцидэ дурсагдаһан асуудалаар һонирходог хүнүүдые уринабди. Тэрэ Буряадай эрдэмэй түбэй конференц-зал соо октябриин 18-да, үглөөнэй 10 сагта нээгдэхэ юм.

Н. СЛАВИН.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-61; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45 Заказ № 239.